

MAKÓ

TELEPÜLÉSKÉPI ARCULATI KÉZIKÖNYV

2018

MAKÓ

TELEPÜLÉSKÉPI ARCULATI KÉZIKÖNYV

Tartalomjegyzék

4 Bevezetés

8 Makó bemutatása

16 Örökségünk

42 Településképi szempontból meghatározó területek

64 Ajánlások

84 Jó példák: épületek, építészeti részletek

102 Jó példák: sajátos építményfajták

Impresszum

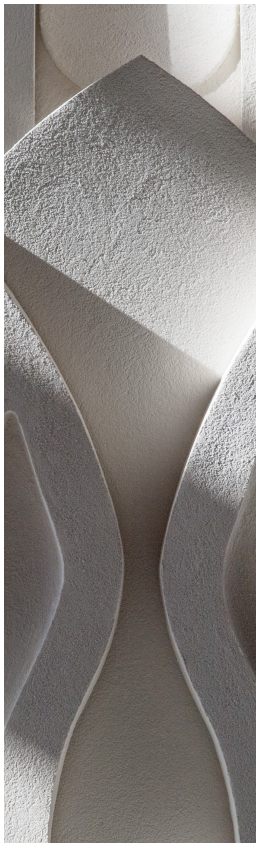

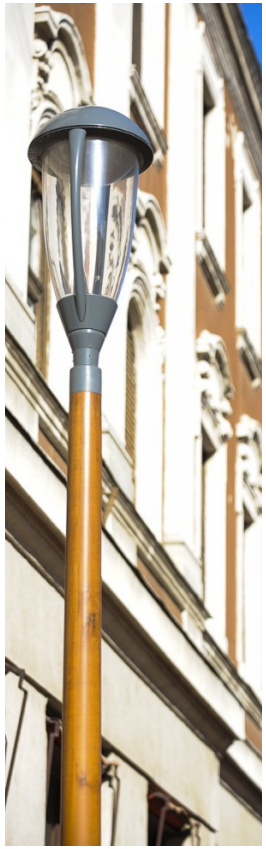

BEVEZETŐ, KÖSZÖNTŐ

Tisztelt Makói Polgárok!

Makó Város Önkormányzata a magyar országgyűlés által hozott törvény szellemének megfelelően egy erre felkért szakértői bizottsággal elkészítette Makó város települési arculati kézikönyvét.

Megbízásunk alapján a bizottság városunk polgárai számára egy olyan mintakönyvet hozott létre, amely kiváló szakértelemmel, lényegre törően, mindenki által közérthető módon mutatja be építészeti és természeti örökségünk jellegzetes mintáit, motívumait. Reményeim szerint az elkészült kézikönyvnek köszönhetően egy olyan példatárat kaptunk, mely hozzájárul hagyományaink őrzéséhez és továbbadásához, segíti környezetünk tudatos alakítását, segít abban, hogy Makó küllemében is Makó maradjon. Segít abban, hogy az a karakteres kép, amely évszázadok folyamán alakult ki városunkról, tovább éljen.

Makó több száz éves múltja kötelez minket. Kötelez arra, hogy az elődeinktől ránk maradt örökséget ápoljuk, éltessük, megőrizzük településünk szerkezetét, szépségét, egyedi jellemzőit.

Kedves Polgártársaim!

Ismerem Makó lakóit. Tudom, hogy mennyire fontos számukra szülővárosuk, mennyire szívükön viselik annak sorsát, mennyire ragaszkodnak hagyományainkhoz. Őszintén remélem, hogy a most elkészült és közreadott települési arculati kézkönyvünk segíti ezeket a törekvéseket. Segíti az új otthonokat építőket, és az értékek megőrzésére ösztönzi mindazokat, akik régebbi házak, épületek felújításába fognak.

Kívánom, tanulmányozzák haszonnal arculati kézikönyvünket. Legyen ez útmutatás településünk továbbépítéséhez, arculatának formálásához.

Farkas Éva Erzsébet
polgármester

„Az épületnek, mint tárgyi térbeli újszülöttnek van apja és anyja. Az apja az építész, az anyja pedig az a szűken vett hely; a telek, ahol az épület áll, illetve a tágabban vett hely; a település és az ország.”

El kell fogadni egy világméretű értékrend változás bekövetkeztét, amely főként a haszonszerzés irányába tolódott el és egyre inkább ez érdekli az embereket. Új fogalmak jelentek meg, mint a design-architektúra vagy terméképítészet. Ez az értékrend változás ugyanakkor káros. Nekünk tudnunk kell, hogy az építészet akármilyen is lesz (műanyag, eldobható, interaktív, 3d-s gépből kinyomott stb.), mindig is az embert körülvevő környezetet hozza létre. Tehát értéket kell teremtenie. Az ember egyik legfontosabb értéke a saját otthona. tágabb értelemben az utcája, települése, a lakhelye. Az otthon a ház több, mint különböző építőanyagok furcsa elegye. Hiszen benne van a múltunk, az eleink emléke, a pillanatnyi jelenünk. És az erre alapozott jövőnk. Jövőt csak a megélt múltból lehet építeni. Értékeket csak hiteles és felelősséggel bíró ember tud alkotni. Mi építészek, akiknek ez a szelet jutott, ennek az értékeit kell megőriznünk, továbbadnunk, kibontakoztatnunk, hogy a művészet legősibb, legszentebb hivatását betöltve a katarzissal gyógyítani legyen képes. Hisszük, hogy környezetünk legfőbb tartalma a többi ember, és a feladatunk az életben azokhoz kötődik, akikkel együtt, egy időben adatik élnünk. A kézikönyv nem egy merev, lezárt egész, hanem nyílt, folyamatos hozzászólást és változtatást lehetővé tevő kezdeményezés kíván lenni. Ahogy a település története sem befejezett, hanem folyamatosan tovább íródik.

Ezért, ha újabb szép ház születik, az bekerülhet, sőt be is kell, hogy kerüljön a könyvbe, ezáltal büszke lehessen rá építtetője, tervezője, kivitelezője és a település egyaránt. Egy ház elválaszthatatlan kapcsolatban van szomszédjaival, településével. Valódi gyümölcse pedig csak annak a kapcsolatnak van, ahol a felek egymást megismerik, szeretik és békében élnek. egymással. Igaz ez az emberi kapcsolatoktól a zenén át, egészen épített környezetünkig.

Végezetül még egy elgondolkodtató idézet.

„A helyet nem szabad összetéveszteni a térrel. A tér és a hely között az a különbség, hogy a térnek száma, a helynek arca van. A tér, ha csak nem kivételes, minden esetben pontos vonalakkal határolható, területe négyzetmilliméterre kiszámítható és alakja körzővel és vonalzóval megrajzolható. A tér mindig geometriai ábra. A hely mindig festmény és rajz, és nincs belőle több, mint ez az egy. A térnek képlete, a helynek géniusza van. Mert nemcsak természet és környezet, föld, talaj, éghajlat, növényzet, vizek, hegyek és mindez együttesen. A hely nemcsak az, ahol a dolgok vannak. A hely barátságos vagy ellenszenves, félelmetes vagy szelíd, nyugodt vagy fenséges, és a nyelvnek alig van jelzője, amit ne lehetne a helyre alkalmazni. Két egyforma hely nincs éppúgy nincs, mint megismételhető pillanat....

*A helynek nemcsak fizikája, hanem metafizikája is van és nemcsak látvány, hanem géniusz. Ezért nem határozható meg, csak lerajzolható, mert nem kiszámítható, mert arc. A terek fogalmak, a helyek nevek.” (*Hamvas Béla: Az öt géniusz)

Csernyus Lőrinc

Városi főépítész

MAKÓ BEMUTATÁSA

Településtörténet

Makó Csongrád megyében, a Maros jobb partján fekszik. A város a rendkívül gazdag építészeti és szellemi öröksége mellett a vöröshagyma termesztése révén szerzett országos és nemzetközi hírnevet.

Makót az 1247-ből származó első oklevelek még Vlnuk néven említik, amely révet, folyami átkelőt jelölt. Közel tíz évvel később, 1256-ban azonban már Velnökként jelenik meg az írásos forrásokban, amely két településrészt, Felvelnököt és Alvelnököt foglalt magában. Mai elnevezését a Csanád nemzetségből származó Makó bánról kapta a XIII. század végén.

A város a középkorban gyors fejlődésen ment keresztül: 1332-ben már plébániával rendelkezett, piacot tartott és vámot is szedett. A XVI. század közepére több kisebb falu is beolvadt a településbe, így ennek köszönhetően a város lakosságszáma az 1500-2000 főt is elérte. A hódoltság idején Makó nem szpáhi, hanem khász birtokká vált, azaz lakói bizonyos védettséget élveztek, évente egy ízben adóztak, és megszabadulva a feudális önkénytől, önálló közigazgatást hozhattak létre.

A törökök három alkalommal perzselték fel Makót: 1552-ben, 1596-ban és 1686 -ban. Az első két támadást a város még viszonylag gyorsan kiheverte, de az utolsó pusztítás az addig virágzó települést a földdel tette egyenlővé. Amikor tehát az ország legnagyobb területe felszabadult a török uralom alól és fejlődni kezdett, Makó megszűnt létezni, és 13 évig nem is történt kísérlet a visszatelepítésére.

A mai Makó létrejötte, kialakulása 1699-ben vette kezdetét, amikor a kamara igen kedvező feltételek mellett – pl. szabad földfoglalás, négy évi adómentesség – megkezdte a város újjáépítését. A betelepítés felekezeti különállás szerint történt, így alakult ki először a katolikus és református városrész, majd a zsidó és orosz fertály. A lakosságszám nagy iramban növekedni kezdett és Makó 1730-ban Csanád vármegye székhelyévé vált. Még ebben a században felépült a Megyeháza, a Szent István-plébániatemplom, a református és a görög katolikus templom, valamint a Kálvária-kápolna, megtörtént a Maros részleges szabályozása, valamint vízi-, gőz- és szélmalmokból is összesen 39 darab működött a városban. A beköltözők miatt a település is gyarapodásnak indult: először a városközpont alakult ki a Szegedi, Aradi és Vásárhelyi utak csomópontjában, majd az Újváros területén is sorra jelentek meg a lakóépületek. Azonban rövid idő alatt ezek a területek is kevésnek bizonyultak és a város keleti - északkeleti irányban terjeszkedett tovább.

Az 1821-es makói árvíz – amely közel 900 házat döntött romba – jelentős változást hozott a település életében. A külterületeken található szőlőtöveket kivágták, helyüket veteményeskertek vették át, ahol hamarosan tömegesen indult meg a hagymatermesztés. A nagy pusztítás után Kőszeghy László csanádi püspök utasítására Giba Antal földmérő valósította meg az első jelentős városrendezési tervet, és a rendezetlen, ívelt vonalvezetésű utcákat kiegyenesítették.

A kiegyezés után a város ismét dinamikus fejlődésnek indult. A gazdasága felpezsdült, Szeged után Makó volt a vidék első városa, ahol aszfaltoztak és artézi kutakat fúrtak. Villanytelep létesült, a Marosra vasúti és közúti hidakat építettek és 1883-ban az első vonat is begördült a makói állomásra. A beköltözők részére további házhelyeket alakítottak ki, így a város periférikus részei is egyre jobban beépültek.

Makó az 1. katonai felmérés idejében

Makó a II. katonai felmérés idején

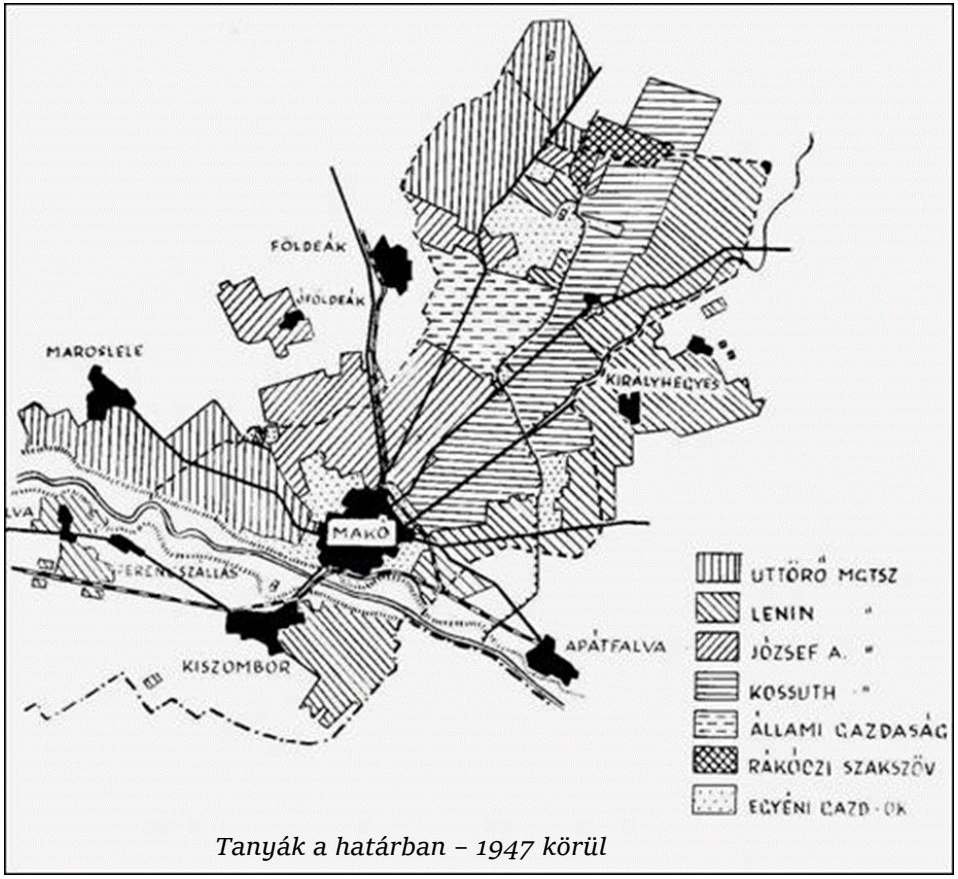
A fejlődésnek az első világégés vetett véget. A város 37 ezer fős lakosságából 8500 katona vett részt a háborúban, főleg Doberdónál és Oroszországban, valamint Galíciában.

A trianoni békeszerződés súlyos törést eredményezett Makó életében: a várost elvágták hagyományos erdélyi és bánsági piacaitól, csökkent a bevetett földek száma, amelynek révén 3000 ember vált munkanélkülivé. Az elcsatolt területekről érkező menekültekkel a lakosság száma 1920-ban érte el csúcspontját, 37 141 főt.

Az 1920-as évek végén begyűrűző gazdasági világválság miatt csak a harmincas évek közepére stabilizálódott Makó helyzete. Ekkor épült fel a városi bérpalota, a posta, a rendőrségi palota, az államépítészeti hivatal, a hagymaház, a katolikus és református fiúpolgári, a kereskedelmi iskola, a Deák Ferenc utcai, az Almásy utcai és néhány tanyasi iskola; bővítették a vármegyeházát, a városházát, a kórházat, a főtéri kiskápolnát, a Korona Szállót. A püspök-kertet megvásárolta a város, és a nagyközönség rendelkezésére bocsátották. Környékén villasor épült. A város kulturális- és közélete is felpezsdült: országosan elismert tanárok dolgoztak a gimnáziumban, régészeti ásatások zajlottak, művésztelep jött létre, nyaranta pedig 150 színházi előadást tartottak.

A második világháború során Makónak több mint 500 hősi halottja lett, és közel 1200 zsidó lakost gyilkoltak meg.

A második világháború után Makó periférikus helyzete tovább súlyosbodott. Az 1950-es megyerendezés során Csanád vármegye településeit Békés és Csongrád megye között osztották fel. Ezzel Makó elvesztette megyeszékhelyi rangját, egykor kiterjedt vonzáskörzete pedig 70 ezer főre csökkent. A települést 1952-re termelőszövetkezeti várossá alakították át, a lakosok önerőből négy MGTSZ-t hoztak létre (Lenin, Kossuth, József Attila, Úttörő). Az egykori vasútjavító helyén kialakították a Mezőgazdasági Gépgyárat, a város legnagyobb ipari üzemét. Mindezek ellenére az országos gazdasági- és területfejlesztési politika Makót szinte teljesen kirekesztette, részben a jugoszláv határ közelsége, majd később, 1956 után az egyéni gazdálkodás túlsúlya miatt.

Tanyák a határban – 1947 körül

A város csak az 1960-as évek közepétől a járda- és útépítések, valamint a csatornázás révén indult lassú fejlődésnek. Még 1956-ban megtörténtek az első termálkútfúrások, amelynek eredményeképpen 1963-ban megnyílt az akkor még tisztasági közfürdő a Járási Tanács udvarán.

Nagyobb volumenű beruházások az 1970-es árvíz után valósultak meg. A tömeges lakásépítések nyomán új lakótelepek alakultak ki, rendelőintézet, könyvtár, múzeum és zöldségkutató állomás épült, bővültek az iskolák és a kórház. A központi iparfejlesztési elképzeléseknek megfelelően könnyűipari, bútorgyártó, élelmiszer-feldolgozó üzemek települtek le Makón. A TAURUS, a FÉG és a MEDICOR műveknek létesült leányvállalata. Önállóan működött a ZÖLDÉRT, a HÓDIKÖT, valamint a redőny-, kenyér-, tégla- és kolbászgyár. A nagyobb ipari szövetkezetek a bőr-, házi-, textil-, valamint a vas- és fémiparban tevékenykedtek. 1978 -ban megnyílt Makó első nagyáruháza, a Skála-csoportba tartozó Maros Áruház.

A rendszerváltás után a foglalkoztatás egykori bázisát jelentő üzemek bezárták kapuikat. Az ipar fellendítése érdekében 1998-ban Makót és térségét az állam vállalkozási övezetté nyilvánította, majd a város északkeleti részén Ipari Park is létesült. Az ezredforduló után több közintézmény nyitotta meg kapuit, amelyek közül számos Makovecz Imre tervei alapján valósult meg.

Makó mára járási központ, az ország délkeleti kapujaként pedig európai uniós és nemzetközi kapcsolatok közvetítőjeként érvényesül. Turizmus tekintetében a Hagymatikum Gyógyfürdő jelenti az egyik legjelentősebb vozerőt. .

Makó mára járási központ, az ország délkeleti kapujaként pedig európai uniós és nemzetközi kapcsolatok közvetítőjeként érvényesül. Turizmus tekintetében a Hagymatikum Gyógyfürdő jelenti az egyik legjelentősebb vonzerőt.

Az ezredforduló óta Makó több elismerésben is részesült. 2009-ben nyerte el a Befektetőbarát település címet, 2010-ben Hild János díjat kapott, a Magyarország Legvirágosabb Városa és az Európai Ezüstérmes Város díjat pedig folyamatos fejlődés eredményeként érdemelte ki

Az első artézi kút

Makó – mezővárosi jellegénél fogva- igen nagy területen fekszik. **Külterületén** a török hódoltság korában honosodott meg az extenzív állattenyésztés, amelynek az is kedvezett, hogy a szarvasmarha és a ló után a török nem szedett tizedet.

A város újjáépítésével, a népesség számának növekedésével a mezőgazdaság is fejlődésnek indult. A város 24—28 kilométeres határában kialakultak az alföldi városok gazdálkodási rendszerére jellemző termelési övezetek, azaz:

1. közvetlenül a város mellett voltak a szőlőskertek, veteményeskertek (ide soroljuk a jángori kertésztelepeket is) és kenderföldek;
2. a belső legelő (ma Járandó) a Maros vonalától és az apátfalvai határtól a lelei határig a várost szinte teljesen körülölelte;
3. az Ugaron dűlőkre osztott ugarnyomásos gazdálkodás folyt;
4. a szállás- vagy tanyaföldek a belterülettől 10—28 km-re terültek el;
5. legtávolabbi övezet a puszta, vagyis a külső legelők öve volt, ahol a juhokon kívül a növendék és meddő állatokat tartották.

Mivel a távolság miatt a tanyaföldek megmunkálása naponta történő kijárással nem volt megoldható, ezért a tavasztól őszig tartó időszakra a gazdák a földjeiken ideiglenes szállásokat alakítottak ki. Ezek a lakhelyek télen az állatgondozást végző pásztorcsaládok tartózkodási helyévé váltak.

A XIX. század elején az állattartás rendszere alapvető változáson ment keresztül. A korábbi extenzív állattartás helyébe a félszilaj tartásmód lépett. Az egyénileg teleltetett állatállomány gondozása, vele párhuzamosan a munkaigényesebb növényfajták termesztésének elterjedése következtében megnövekedett a tanyán végzendő munkák munkaerő-szükséglete is. Egyre többen költöztek ki a tanyákra, annak ellenére, hogy a városi elöljáróság a jobbágyszolgáltatások és a közmunkák alóli kibújás veszélye miatt igyekezett megakadályozni a folyamatot – mindezt hasztalanul. Míg az 1784-ben készült I. katonai felmérés 278 szállást tüntetett fel a makói határban, addig az 1853-ban végzett összeírás alkalmával 956, majd az 1857-ben készült statisztikai jelentés szerint már 1228 tanya létezett. A lakosság kiáramlása a külterületre tovább folytatódott: 1920-ban 1989 tanyaépületben már több mint nyolcezer ember lakott. Ezt a folyamatot szakította meg a szocializmus időszaka, ami a tanyavilág erodálódását eredményezte.

Makó **belterületének** arculata mind a mai napig kettősséget tükröz. Egyrészről megtalálhatóak a törzsökös városrészek a maguk girbe-gurba utcáival, sikátoraival, amelynek „ellenpólusai” a XIX. század elejétől kiosztott területek szabályos, mérnöki pontosságú utcái.

Az újjátelepülést követő évszázadokban a város szerkezetében sajátos öves rendszer alakult ki. Magvát a Főtér és közvetlen környéke képezi, amely a Szeged, Arad és Vásárhely felől jövő utak találkozásánál jött létre.

A reformkorig a Főtér környezete épült be. Ide tartozik a református Szentlőrinc, a katolikus Buják, majd a Mária Terézia idejében letelepített ruténok és zsidók városrészei, az Orosz és a Zsidó fertály. A két törzsökös városrész népességéből a reformátusság az Aradi, a katolikusság a Kálvária utca irányába

terjeszkedett tovább.

A XIX. század elején keletkezett Újváros, előbb a Csillag utcától a Gyóni Géza utcáig, majd 1819-ben tovább épült a Váradi utcáig, illetve 1832-ben a Szegfű utcáig. Ebben az időszakban létesült Cigánybécs, valamint a Kossuth és a Vásárhelyi utcák által határolt Középváros is.

A XIX. század második felében és a XX. század elején tovább terjeszkedett a város 1861-ben osztották ki Makó legalacsonyabban fekvő területén a Honvéd városrészt, majd Kelemenhíd, Cédulaház és Vágóhíd jött létre.

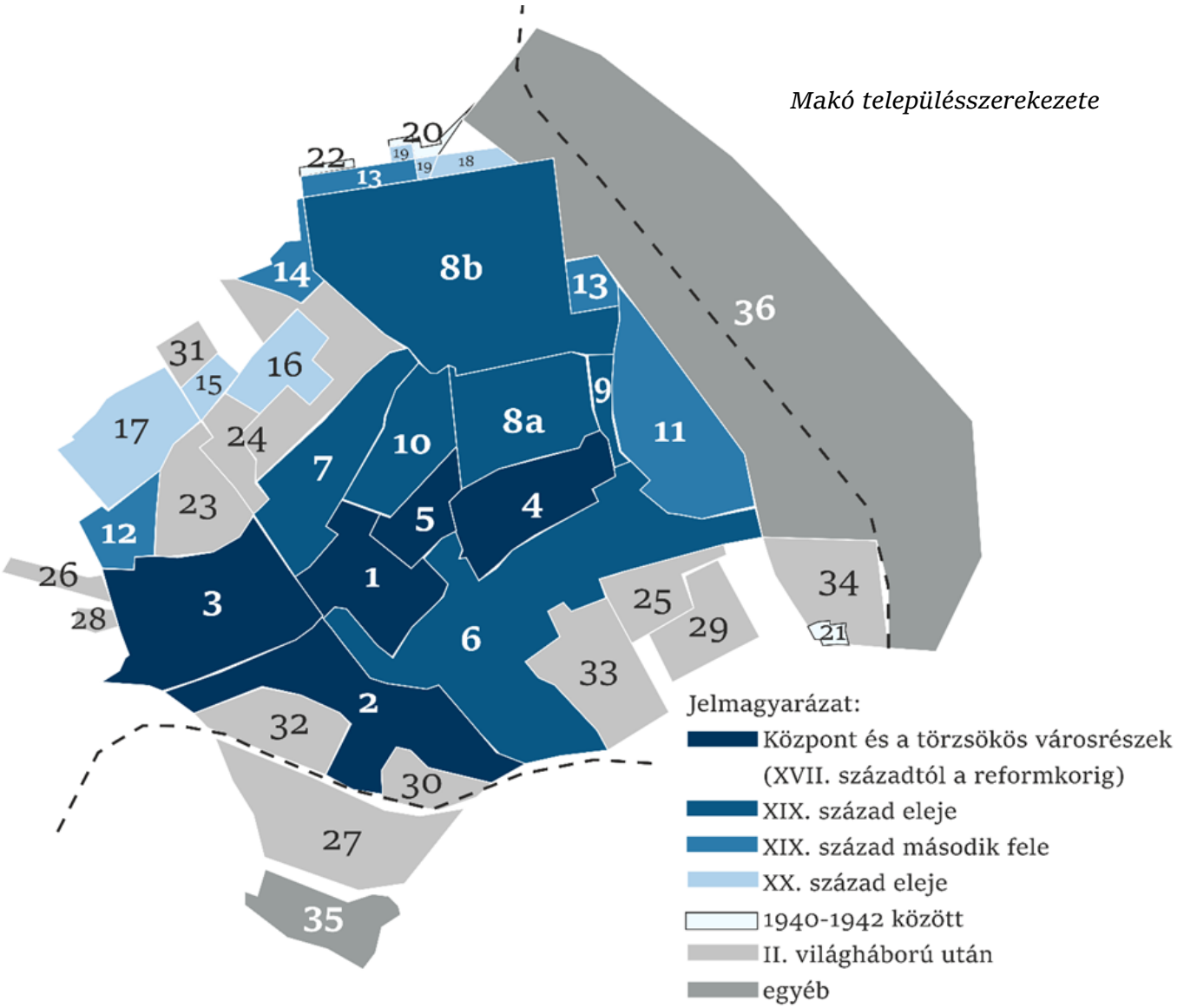
A XX. század elején munkásházak épültek Kenyérváró, Sovány területén, az Ardicsi út mentén, valamint a Szegfű utcában, a régi vásártér helyén. A Tisztviselőtelep helyén 1924-ben alakítottak ki állami kislakásokat.

1940 és 1942 között jött létre a Boncos-telep (későbbi nevén Táncsics-telep), a Dózsatelep, illetve ún. ONCSA-házak is épültek.

A II. világháborút követően a város tovább növekedett. Ekkor jött létre a kórház mögötti területen a Bánom és Sovány városrész. Szórvány beépítés kezdődött Gerizdesen, Kisújhegyen, Lesiben és Ingóban. A hatvanas évek elejétől új lakótelep épült Gerizdesen, majd új utcákat – Maros, Balaton u – nyitottak Szentlőrincen. A 70-es nagyárvíz után született meg Kenderföld, a kórház mögötti Juhász Gyula tér, valamint Gerizdes és Szuszogó is tovább épült. Új utcasorok jöttek létre Verebesen és a Vásártér is beépült.

Ekkor kezdődött meg a Maros-parton az üdülőtelep kiépülése és az iparterület kialakulása.

Makó településszerekezete

1: Főtér; 2: Szentlőrinc; 3: Buják; 4: Orosz fertály; 5: Zsidó fertály; 6: Szentlőrinci terjeszkedés; 7: Bujáki terjeszkedés; 8a, 8b: Újváros; 9: Cigánybécs; 10: Középváros; 11: Honvéd; 12:Kelemenhíd; 13: Cédulaház; 14: Vágóhíd; 15: Kenyérváró; 16: Sovány; 17: Ardics (Vertán-telep); 18: Szegfű utca; 19: Tisztviselőtelep; 20: Boncos-telep (Táncsics-telep); 21: Dózsatelep; 22: ONCSA-házak; 23: Bánom; 24: Sovány; 25: Gerizdes; 26: Kisújhegy; 27: Lesi; 28: Ingó; 29: Gerizdes; 30: Szentlőrinci szőlők; 31: Kenderföld; 32: Szuszogó; 33: Verebes; 34: Vásártér; 35: Maros-part; 36: Iparterület

ÖRÖKSÉGÜNK

Makó művelődéstörténeti értékei között méltán tartjuk számon építészeti emlékeit. Népi építészete beleilleszkedik az Alföld paraszti világába, de helyi sajátosságokat is hordoz.

Egyházi épületek

Makó **katolikus** templomai és kápolnái régiek - a belvárosi Szent István templom (1772), Újvároson a Szent László templom (1913), Bogárzón a Szent Antal kápolna (1907), a Szent János téren a Szent János kápolna (1856), továbbá a Nagyboldogasszony tiszteletére fölszentelt püspöki rezidencia kápolnája (1826) és a Kálvária kápolna (1734). A templomok a vallási élet központjaivá váltak, és maguk köré gyűjtötték a környékbeli híveket.

A **reformátusoknak** kezdetben két templomuk volt: a XVIII. század végéről származó belvárosi és az 1876–1882 között épült újvárosi templom. A város növekedésével később létrejött az Aradi utcai és a honvédi imaház is.

Az **evangélikusok** Makó lakosságának mindig csak egy kis hányadát tették ki. Közösséggé válásuk a XIX. század elején kezdődött. Az 1903-ban fölépített templomuk a Vásárhelyi utca és a Luther utca sarkán áll.

A **görög katolikusok** a török kiűzése után kerültek Makóra. Gyökereik magyar és főleg rutén (ruszin) betelepülőkre vezethetők vissza.

A makói **zsidó** közösség az 1740 körüli püspöki (földesúri) telepítéstől a XIX. század közepéig Communitas judeorumot alkotott. Az 1895. évi recepciótól, a zsidóság felvételétől a vallási felekezetek közé, izraelita hitközségekként határozta meg magát. A vészkorszak (holokauszt) utáni elvándorlást követően virtuális közösséggé vált.

Református ótemplom

A református ótemplom Makó egyik legszebb barokk stílusú műemléke. Építése 1776–1788 között zajlott, de a különböző bővítésekkel együtt összesen több mint 50 éven át épült. Tornya 47 méter magasan nyúlik az égbe.

Református templom

Az Újvárosban található református templom 1882-ben épült, a város legkiforrottabb romantikus építészeti emléke. A templom tengelye kelet-nyugati irányú, a keleti vége egyenes záródású. A főbejárat nyitott, tetőzetét négy kettőzött korinthoszi oszlop tartja. Az épületbe három kapun keresztül lehet belépni; ennek megfelelően a homlokzatot háromíves záródású ablak tagolja.

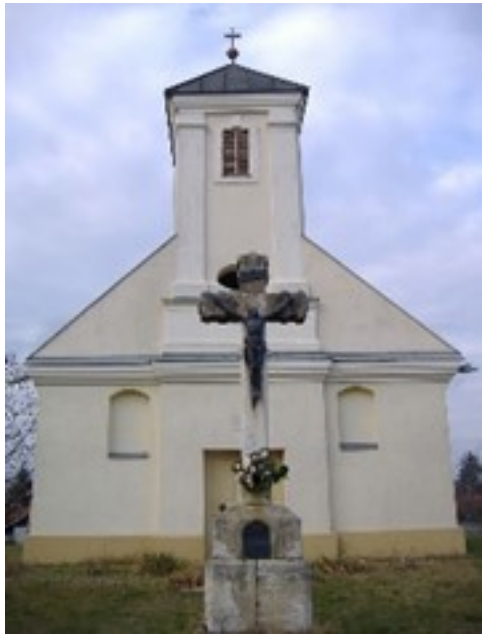
Szent István római katolikus plébániatemplom

A templom Buják városrészben található, ami az 1699-es visszatelepülés után a város katolikusok lakta területévé vált. A helyén álló templom a török hódoltság ideje alatt elpusztult. Engl Antal püspök megbízásából építettek újat 1765 és 1772 között, 1772-ben szenteltek fel. Barokk stílusban épült templom a helyi római katolikus közösség központja.

Szent Anna temetőkápolna

A római katolikus Szent Anna-temetőkápolnát (Kálvária utca 38-40) a bajor eredetű Wiblitzhauser János serfőző mester építtette 1829-ben, amelyet szeptember 8-án, Kisasszony napján szenteltek föl. Az épület klasszicista stílusa a homorú íves oromfal és a jelenlegi, bádoggal födött hagymasisak barokk elemeivel keveredik. A kápolna kriptájába az építtető feleségén kívül több makói plébánost is eltemettek.

Kálvária-kápolna

Makó legrégebbi épületét, a népies barokk stílusú Kálvária-kápolnát Jankovich Pál prépost építtette 1734-ben. 1797-ben restaurálták, ekkor épülhetett a szentély alatti kripta. A főhomlokzat tornya szélességében középrizalitos, az épület két szárnya szegmentíves szoborfülkével van tagolva.

Püspöki rezidencia és kápolna

Az épületet nyári lakás céljára 1826-ban Kőszeghy László püspök építtette. Tervezőjét nem ismerjük, de feltételezhetően Giba Antal lehetett, hiszen az építkezés elhatározásakor, 1819-től 1825-ig a püspökség makói uradalmának földmérője volt. Az épület teljes hossza 54 m, ebből 45 m jut a rezidenciára. Ennek nyugati felén eredetileg szárazbejárásos nagykapu volt. A rezidencia egyszerű, szerény megjelenése elüt a kápolna hangsúlyos és figyelemfölkeltő jellegétől, amely dór oszlopos homlokzatával a helyi klaszszicizmus értékei közé tartozik.

KATOLIKUS EMLÉKEK

Evangélikus templom

A neogót stílusú templom szerényen díszített bélletes fenyőfa kapuzata kovácsoltvas pántos. A középső szint nyílászárói keskeny, csúcsíves hármas ablakok, a fölső szinten zsalus ikerablakokat helyeztek el. A főtorony háromszintes, sarkait klinkertéglával falazták, a belső mezők kőporos vakolásúak. Oromfalain toronyóra-számlap utánzatot helyeztek el, sisakja bádoggal fedett. A korábbi haranglábat lebontották, a templom tornyában pedig elhelyezték az ország első acélharangját.

Görög katolikus templom

A görög katolikus templom a városi gyülekezet egyetlen temploma, amely 1778-ban épült késő barokk stílusban. A templomtest elé emelték a tornyot, amelynek sarkait a lábazattól a sisakig enyhe kiugrású, széles falsáv, lizéna tagolja. Sarkának élei le vannak kerekítve. A kellemes fényárnyék hatást keltő kettős koronázó párkány a tornyon is körbefut. A templomtest sarkai lekerekítettek.

Görög katolikus temetőkápolna

A görög katolikus temetőkápolnát 1847-ben építették klasszicista stílusban. A téglafalú, cserépfödeles épület rendkívül puritán, a falazott főpárkányon kívül nem található rajta tagoló elem; ravatalozásra használják. A főhomlokzat cserepezése kétsoros. A népies stílusban épült kápolna toronysisakjának csúcsán elhelyezett gömbön eredetileg latin kereszt volt; jelenleg itt nyolc ágú kereszt található.

Ortodox zsinagóga

Az Ortodox zsinagógát (Eötvös utca 15.) 1895-ben építették. Az épületet egy lakóházzal építették össze, amely korábban imaházul szolgált. A zsinagóga északnyugat-délkelet tájolású, hajóját az utcafronton gazdagon tagolt lépcsőzetes attikafalas homlokzat zárja le. Az épülettel egybeépített lakóház XIX. század eleji, patinás, klasszicizáló épület.

Középületek

Az európai építészeti stílusok közül a romantika késve, a XIX. század második felében jelent meg Makón. Ennek jegyében épült a régi városháza vagy a régi kórház épülete. A XIX. század végén és a XX. század elején kezdett érvényesülni az eklektika. Ebben a stílusban épült például a gimnázium, az Erzsébet árvaház, valamint a Korona Szálló főhomlokzati része. 1900–1930 között több maradandó értékű épülettel gazdagította a város építészetét a historizmus is. Neobarokk stílusban létesült a posta, a városi bérpalota, a rendőrségi és a csendőrségi palota.

Régi városháza

A Régi városháza Makó egyik legszebb romantikus épülete, amely Koczka Ferdinánd tervei alapján 1854 és 1859 között épült. Az épületet hangsúlyos a homlokzata, három nagyméretű íves ablaka és a díszes erkélye teszi egyedivé. Az erkély kovácsoltvas díszeit és korlátját a Ganz vasöntöde készítette. Az épület városházaként funkcionált, amíg Makó Csanád vármegye székhelye volt, annak feldarabolásakor járási tanácsháza lett.

Városháza

A makói Városháza a város egyik legimpozánsabb klasszicista épülete, 1990 óta Makó közigazgatási központja, 1950 előtt Csanád vármegye székhelye. Az épület első változata 1780-ban épült Vertics József földmérő tervei alapján. Később Giba Antal, a város jeles mérnöke a XVIII. századi épület felhasználásával, az alapfalak megerősítésével alakította ki és tovább bővítette. A városi címert színes-mázas terrakotta stílusban 2000. május 7-én, a városnapon helyezték el a timpanonon.

Bérpalota

A Széchényi téren, a város főterén található a város egyik legszebb neobarokk épülete, a Bérpalota, amely Makó városképének karakterisztikus eleme. Építése 1927-ben fejeződött be. Legékesebb része a Korona Szálló felőli oldala, itt található a kupola, amelynek két szárnyát manzárdtető hangsúlyozza ki, valamint a változatos, gazdagon tagolt attika. A Bérpalota párkányán található Európa második legnagyobb molnárfecske-telepe.

Korona Szálló

A Korona Szálló a város legszebb eklektikus épülete. Helyén már a XVIII. században is Nagykocsma állt a vendégek kiszolgálására. A Szálló maga négy különböző szakaszban, 1855 és 1967 között épült, architektúrája ennek ellenére egységes. A szocializmus évtizedei alatt Béke Szállóként működött. 1963 és 1967 között állami pénzből felújították, több melléképületét elbontották, új vendéglátórészleget építettek. A szálloda fénykora az 1990 -es német újraegyesítés előtti időszak volt, ekkor nagy számú - a bolgár tengerpart fele utazó - keletnémet és lengyel vendég szállt meg itt.

Járásbíróság

A járásbíróságok felállítását Magyarországon 1872-ben rendelték el. A makói épület 1896-ban készült el, de az építés körülményeiről, határidejéről, terveiről nem maradt fönn semmilyen dokumentum. A földszinti homlokzat kváderezett, az emeleti vonalkázott. Ablakai íves vagy vízszintes záródásúak, szemöldöktimpanonnal díszettek. A szemöldökpárkány mindegyiknél erőteljes. Az utcafronti épületrész középfolyosós és kéttraktusos, míg a belső szárny oldalfolyosós és egyszakaszos.

Az egykori közkórház épülete

A közkórház építése 1862-ben kezdődött meg, az átadásra pedig 1866-ban került sor. Az egyedülálló, kétszintes épület arányainál fogva jó tömeghatású. A 85 ágyas kórház néhány évtized alatt kicsinynek bizonyult, ezért új kórházat építettek. A régiben 1906 őszétől 1939-ig a DMKE internátusa működött. 1939-től 1944-ig a vármegye közművelődési épülete lett, majd a második világháború végén szovjet katonai kórházként működött. 1946-tól 1949-ig a József Attila Népi Kollégium otthona volt. A kórházi szárnyat 1950-től lakásnak használják.

Erzsébet árvaház

1890-ben Csanád megye törvényhatósági bizottsága úgy határozott, hogy a vármegyei árvapénztár tartalékalapjából megyei árvaházat épít. Az Erzsébet királynéról elnevezett Erzsébet árvaház 1894-ben nyitotta meg kapuit. Alaprajza – névadójára utalva - „E” alakú. Az oldalfolyosós elrendezésű épülethez előkert tartozik. Az árvaház teljes hosszában alápincézett, oldalszárnya nyeregtetős. Oromzata gazdagon tagolt, hangsúlyosságát az oldalszárnynak köszönheti.

Vasútállomás épülete

Az eklektikus stílusú vasútállomás épületének helyét 1881-ben jelölték ki. A kétszintes makói állomás épülete 1882-es megépülésekor a legtetszetősebbek közé tartozott. Később az oromzat csúcsainál, valamint a peron faoszlopai és a könyökgerendák háromszögébe áttört fafaragások kerültek, amelyek annyira tetszetősnek bizonyultak, hogy a népi építészet is átvette és alkalmazta az eresz és az oromzat díszítésében. Az épületet 1984-ben „bővítés” címszóval – a hagyomány értékével mit sem törődve – az akkori divatnak megfelelően modern küllemű épületté alakították át.

Arad-Csanádi Takarékpénztár

Az Arad-Csanádi Gazdasági Takarékpénztár Rt. eredetileg aradi központtal működött, a makói fiók pedig a város és a megye egyik legtekintélyesebb pénzintézete volt. Trianon következtében a makói fiók 1924-ben önálló intézetté vált, ez tette szükségessé megfelelő székház építését. A már meglévő, a Csanád vezér tér 2. szám alatt álló földszintes házra két emeletet húztak. Az eredeti épület sarka lecsapott volt, a nyílászárók pedig vízszintesen záródtak. Az átalakítás során a nagyméretű íves záródású ablakokkal, kirakatokkal és ajtókkal kívántak a tervezők rangos kivitelt adni az épületnek.

Makói Takarékpénztár

A Makói Takarékpénztár, a historizmus egyetlen világi épülete. Az egyokon a helyén álló egyszintes házat 1893. november 28-án vásárolta meg a Makói Takarékpénztár Rt. Az új épület 1899-ben épült föl neogót stílusban, ismeretlen budapesti mérnök tervei alapján. Az épület sarka igen látványos; nem csak lecsapottsága, hanem csúcsíves ablakai, tört vonalú kupolája és a konzolon nyugvó zárt erkély miatt is.

Pénzügyi palota

A Pénzügyi palota épülete 1898-ban épült Cobel Lajos tervei alapján. Eredetileg egyemeletes volt, de a trianoni békeszerződés és Csanád vármegye területveszteségei miatt a hivatal feladatai nagymértékben megnőttek, ezért 1924-ben még egy emelet épült rá. Mivel a pénzügyi igazgatóság 1950-ben, Csanád vármegye feldarabolásakor megszűnt, ezért az épület 1995-ig diákotthonként működött. Jelenleg irodák, a Sportmúzeum és a Forgatós Táncegyüttes próbaterme kap benne helyet.

Postapalota

Makón új posta építésére az 1920-as években mutatkozott igény, mert az Úri utcában álló posta-, távirda-, és távbeszélő-hivatal kétszintes épülete már nem volt képes a megnövekedett forgalmat kezelni. A posta vezérigazgatósága 1928-ban rendelte el a jelenlegi Postapalota felépítését a róla elnevezett utcán, ami ma a város sétálóutcája. Az épület tervezője fővárosi mérnök, Rerrich Béla volt. A neoberokk hivatal 3 hónap alatt, 1928 novemberére készült el.

Főgimnázium

A kétemeletes főépületből és egy földszintes tornateremből álló főgimnázium szárnyai a Csanád vezér teret és a József Attila utcát kapcsolják össze. Az épület földszinti tengelyképlete szimmetrikus, az eklektikus homlokzaton a vízszintes tagolóelemek kaptak nagyobb hangsúlyt. Az elmúlt száz évben a gimnázium a város szellemi életének meghatározójává vált. Az épület homlokzatán emléktábla hirdeti, hogy az iskola növendéke volt József Attila és Erdei Ferenc.

Polgári leányiskola

A makói Polgári leányiskola - amely ma a Makói Általános Iskola Belvárosi tagintézményéhez tartozik Bartók épület néven - 1901-ben épült, eklektikus stílusban. Az eredetileg földszintes épület hamar szűknek bizonyult, s 1925-ben Kövecs Antal tervei alapján újabb emeletet építettek az épületre. 1942-ben elhatározták, hogy egy második emelettel bővítik az épületet, de erre a második világháború miatt nem került sor.

Katolikus elemi és polgári fiúiskola

A katolikus elemi és polgári fiúiskola Makó egyik legszebb neobarokk alkotása, 1930-ban épült fel. Az épület helyén korábban is katolikus népiskola állt, amely az 1920-as évekre annyira elavult, hogy az egyháztanács 1927-ben új elemi- és polgári fiúiskola építéséről határozott. A terveket és a költségvetést Kövecs Antal, makói építész készítette el. A teljes iskola felépítésére nem tudták előteremteni a szükséges anyagiakat, ezért először az elemi iskolát építették meg a Szent István-plébániatemplom felől. A második ütem alatt felépült iskolarész csak 1933-ra fejeződött be.

Református nagyiskola

A klasszicista stílusú református nagyiskola a város első emeletes iskolája volt, ami önmagában is kifejezi, hogy a helyi reformátusság az iskoláztatást mennyire fontosnak tartotta. Az építkezés 1812-ben kezdődött, 1816-ban már használatba vették, majd 1820-ban készült el teljesen. Az épület falán emléktáblán örökítették meg három, a Nagy Oskolához kötődő személy nevét: Szirbik Miklósét, aki itt tanított; Tömörkény Istvánét, aki 1877–től 1880-ig az iskola növendéke volt; és Szegedi Kis Istvánét, aki nem alapítója, csak látogatója volt az iskolának. Erdei Ferenc 1920–21-ben itt végezte a népiskola negyedik osztályát.

Polgárházak

A XIX. század elejétől a főtéren és a városközpontban sorra épültek a kisebb -nagyobb klasszicista stílusú polgárházak. Ennek a háztípusnak Makón létezett egy nagyobb méretű, gazdagabb belső tagolású polgári, és egy egyszerűbb, arányaiban harmonikusabb paraszti változata is. Klasszicista stílusú volt - az időközben lebontott - Naschitz-ház, amely a makói kereskedőházak legszebbjei közé tartozott.

A XIX. század második felében a főtérhez közel eső utcákban a véges házak helyett "L" alakú vagy másnéven fordított házakat kezdtek építeni. Az utcafront felé megnövelt homlokzaton előbb a reneszánsz formakincs jelent meg, de előfordult a kőbábos mellvéd vagy füzérdíszes stukkó is. A stukkószerű gipszöntvények beépítése is általánossá vált, amelyeken gyakran a barokk stílus formaelemei éltek tovább.

Kapuzat

A "fordított" gazdaházakra nagyméretű kapuk kerültek, hiszen ezeken lovaskocsikkal közlekedtek. Ha a kapu a főépület részét képezte, szárazbejárati kapunak nevezték, ha az épület mellé került - megtartva ezzel rangos küllemét -, akkor fedett gerendás nagykapu volt a neve.

A polgárházak kapui eltérő szélességűek voltak: előfordult egyszárnyas, kétszárnyas sőt hármas tagolású is.

Az eklektika a XIX. század végén vált általánossá. Előbb a polgárházak homlokzatán jelent meg, majd a módosabb parasztházakra is átterjedt. Olykor copfstílusú füzér, neobarokkos nyugtalan vonalú tűzfal és a szecesszió növényi ornamentikája is megjelenik, de ezek nem terjednek el.

Az eklektika ünnepélyességét oldotta fel a szecesszió, amely az épületet ember- és természetközelbe hozta.

Maradandó értékű romantikus stílusú lakóház az Úri utca 28. alatti épület, amely jó arányú szimmetrikus elrendezésével, a középrizalit bástyáival, ívsoros párkányával és szoborfülkéivel hívja fel magára a figyelmet.

Az 1898-ban épült eklektikus stílusú Espersit-ház jelenleg a makói József Attila Múzeum irodalmi kiállítóhelye. Az épület a polgárosodás szellemében épült. Utcai frontja hatablakos, az oszlopfővel ékesített függőleges lizénák három szakaszra osztják. Az ablakkeretek egyszerűek, ellentétben a hangsúlyos és gazdagon díszített szemöldöktagozatokkal. A gerendás nagykaput timpanon koronázza. A főépület L alakú, egytraktusos; hozzá az udvar felől téglapilléres, beüvegezett folyosó csatlakozik. Az utcafrontra három szoba épült; ezek ügyvédi irodaként, úri szobaként és ebédlőként funkcionáltak.

Az adott stílus jellegzetes hordozói a nyílászárók. A korai eklektika Makón is kedvelte a reneszánsz kor timpanonnal, lizénával és díszes oszlopfővel ellátott ablaktípusát.

A város egyik legszebb eklektikus emléke a József Attila utca 2-4. szám alatti ház, ahol a homlokzatot igen dekoratív motívumok díszítik.

A klasszicizmus a népi építészetben annyira elterjedt, hogy a városképet is döntően meghatározta. Előbb a három ablakos kisnemesi változat alakult ki, amely később a nagygazdáknál is megjelent. Ebben az időszakban épültek fel a Kálvária utcai negyven-ötven méter hosszúságú házai.

A XIX. század közepére a kisbirtokos parasztok körében a népi klasszicista homlokzatok egyszerűbb, arányaiban harmonikusabb változata terjedt el. A fehérre meszelt homlokzatot klasszicista párkány és általában három lizéna tagolta.

A XIX. század végén – XX. század elején, a népi romantika időszakában egyre gyakoribbá vált, hogy a kiskapu fölé magas attikafalat húztak fel. Ez a homlokzatképzés idővel a makói népi építészet egyik jellegzetessége lett. Az attikafalak eredetileg vízszintes záródásúak voltak, de később íves kiképzésűek lettek. Gyakran felírták rá a ház építésének vagy átalakításának évét. Az attikafal két kis bástyájára - de olykor az oromzat más részére is fazekasok által készített, színes zománcú gomb került, amely korábban kizárólag téglapilléres kapuoszlopokon fordult elő.

Jellegzetes háztípus a városban a deszkaoromzatú lakóépület. Találkozhatunk napsugaras házvéggel, ahol a deszkasugarak induló centrumát egy kisméretű háromszögletű deszkával zárták le, ennek közepére pedig vagy istenszemet faragtak, vagy fehér szálló galambot festettek.

A deszkaoromzatok igen változatosak voltak. A függődeszka borításúak egyhangúságát vízszintes párkányokkal, sőt szecessziós kúszó indákkal törték meg, de előfordult a gazdag díszítésű mintadeszka is.

Klasszicista népi építészet

A klasszicista népi építészet szép példája a Szent István tér 10. számú ház. Ez az épület típus két traktusú: az utcára egy nagy és egy kis szoba ablakai néznek.

Gazdaház

A romantikus stílusú **gazdaház** (Kálvária utca 30.) a katolikusok egykori főutcájában áll. Az 1815-ben épült ház mai megjelenésében egy XIX. század végi átépítés eredménye. A ház jól reprezentálja alapterületében a XIX. század eleji népi építészetet, átalakítása után tömeghatásával, gondosan falazott tornácával a XIX. század végi gazdag paraszti életmódot; értékét nagyban emeli népi szakrális jellege. Az épületet különösen maradandóvá teszi a szoborfülkés oromzat, amely alföldi viszonylatban ritka, különösen a Szűzanya alakjával.

Paraszthá̧z

A népi építészet emlékét idézi fel az **Iskola u. 15.** számú paraszthá̧z, amely tömeghatásában és megjelenésében tisztán őrzi a XIX. század eleji népi építészeti hagyományainkat. Az előkertes gazdaház napsugaras oromzatán, a Szentháromságot jelképező háromszögre egy szálló galamb bádogalakját, a Szentlélek galambját helyezték. Ennek a jelképnek a pestisjárványok idején bajelhárító szerepet tulajdonítottak.

Diós-ház

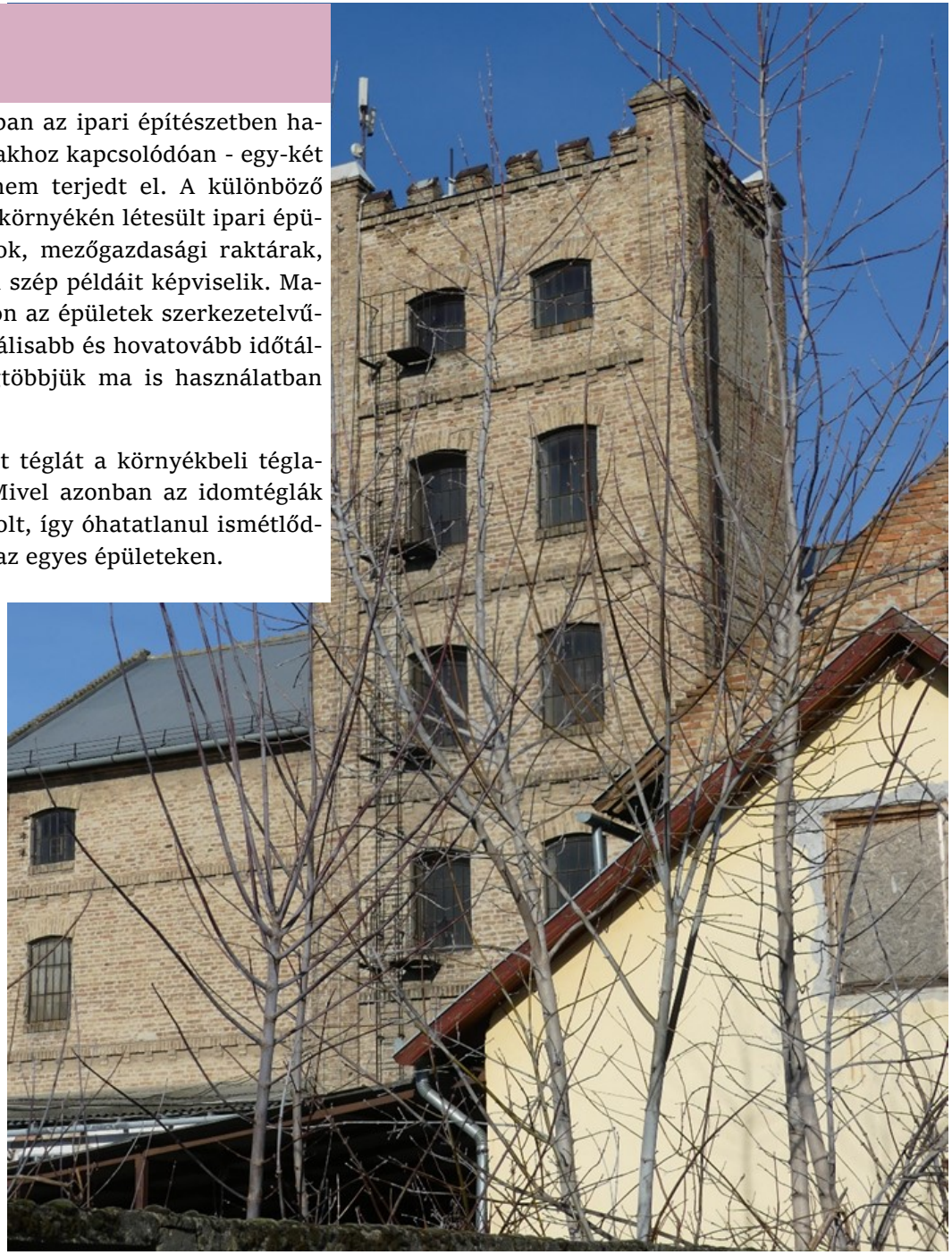
Az ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkban az eklektikus stílusban épült **Diós-ház** (Aradi u. 94). képviseli a makói népi építészetet és a hagymás életmódot.

Téglaépítészet

A téglaépítészet elsősorban az ipari építészetben hagyott nyomot, a lakóházakhoz kapcsolódóan - egy-két kivételtől eltekintve - nem terjedt el. A különböző korokban a városban és környékén létesült ipari épületek, elsősorban malmok, mezőgazdasági raktárak, színek, stb. a műfaj igen szép példáit képviselik. Maga az anyag kérte számon az épületek szerkezetelvűségét, cserében a racionálisabb és hovatovább időtállóbb megjelenésért. Legtöbbjük ma is használatban van.

Az építkezéshez használt téglát a környékbeli téglagyárakban gyártották. Mivel azonban az idomtéglák választéka korlátozott volt, így óhatatlanul ismétlődtek hasonló motívumok az egyes épületeken.

Kortárs épületek

Makovecz Imre (1935-2011) Kossuth-díjas magyar építész a Hagymaház rekonstrukciója kapcsán került kapcsolatba Makóval. A munkakapcsolat hosszú távú együttműködéssé alakult. Az építőművész irodája személyesen vagy munkatársai segítségével a Hagymaházon túl feladatot vállalt a gimnázium és sportcsarnokának megépítésében, a főtér felújításában, a Kossuth-szobor áthelyezésében, a Kálvin téri iskolaépület újjászületésében, az új makói buszpályaudvar és az újvárosi bölcsőde megtervezésében, valamint a Csanád vezér téri közhivatalok háza kialakításában. Ő tervezte a Marczibányi téren megvalósuló zenepavilont. Legjelentősebb makói munkája a városi fürdőkomplexum megtervezése volt, amelynek átadását már nem érhette meg.

Hagymaház

A Hagymaház Makovecz Imre első megvalósult makói munkája. A művelődési ház homlokzatát a környezetében már meglévő épületekéhez hasonlóan alakították ki. Tornyai a természet megújulását szimbolizálva, növényszerű üveg elemekkel törnek az ég felé. A klasszikus épületbelső aulájában fákat formázó vasbeton pillérek tartják a tetőszerkezetet. A 390 ülőhellyel ellátott előadó színpadát antropomorf, emberi bordarendszert ábrázoló faszerkezet fedi.

Buszpályaudvar

Makovecz Imre 2010-ben megvalósult munkája a város központi buszpályaudvara. A megkövesedett ligetet szimbolizáló épületet a helyben kiöntött oszlopokból kialakított nehéz fatörzsek ölelik körbe, feljebb a könnyedebb ágakból alakul ki a lombkoronát formáló tetőszerkezet.

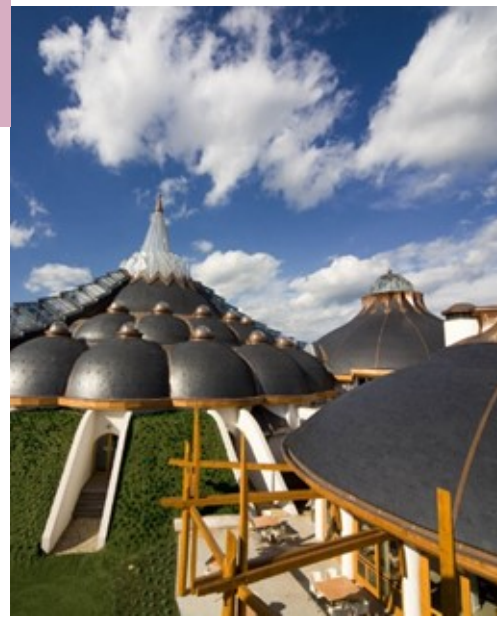
Katolikus elemi és polgári fiúiskola

A pályaudvart elhagyva jobb oldalon láthatjuk az ugyancsak Makovecz Imre által tervezett Erdei János Sportcsarnokot, amely a szomszédos gimnázium átépítésével egy időben épült 2000-ben

Búza utcai bölcsőde

Búza utcai bölcsőde építése 2011-ben fejeződött be. Kívülről a földből kinövő kupolák üveg tetődíszükkel hivatottak az eget a földdel összekötni. A bölcsőde középület kategóriában nyerte el a „2011 legszebb homlokzata” díjat.

Hagymatikum Gyógyfürdő

A Makovecz téren található Hagymatikum Gyógyfürdőt és magát a teret is a művész álmodta meg. A fürdő az organikus építészetre jellemzően egy szakrális templom hangulatát idézi.

Zenepavilon

A nyári szabadtéri zenei előadásoknak helyet adó, medencékkel övezett Zenepavilont Makovecz Imre eredetileg a gyógyfürdővel együtt álmodta meg. Végül azonban az építészről utólag elnevezett tér közművesítésével együtt került kialakításra 2012-ben. A pavilon érdekessége a fedő kupola belső részében elhelyezett, úgynevezett hangfogó madár, amelyet zsinórok segítségével a zenéhez lehet igazítani, ezáltal növelhető az akusztikus élmény az előadások során.

Tanuszoda

Csernyus Lőrinc városi főépítész munkája és felügyelete mellett valósult meg a mai makói gyógyfürdő első épülete 2006-ban. Makovecz Imre tanítványa két részre bontotta az épület megalkotásának folyamatát. A könnyű fa tetőszerkezetű tanuszodát U alakú, polgári léptékű házak veszik körül a Szent István tér felől, ezek ihlették fehér, letisztult homlokzatát. Az elképzelés másik része alapján pedig a szerves építészetre jellemzően az udvar felőli hátsórész a természet-közeliséget hirdeti.

Kálvin Téri Református Általános Iskola

A Kálvin Téri Református Általános Iskola épületbővítése szintén Csernyus Lőrinc nevéhez kötődik. 2011-ben készült el az építész által megvalósult térkialakítás, amely bejárata közvetlenül a Hold utca felől nyílik.

Köztéri műalkotások

Holokauszt-emlékmű

A Magyar Holokauszt Emlékév és a makói neológ zsinagóga építésének századik évfordulója alkalmából 2014-ben az egykori zsidó templomra emlékeztető, egyúttal a vészkorszak áldozatai előtt tisztelgő Holokauszt-emlékművet állítottak fel. A Karsai Ildikó grafikusművész, Bánvölgyi László szobrász-restaurátorművész, Bodó Jenő üvegtervező, keramikusmester és Török Péter Ybl-díjas tájépítész tervezte alkotás nem csak a zsinagóga, de a makói hagymát egykoron világhírűvé tevő makói zsidó közösségnek állít emléket.

Szent István-lovasszobor

Győrfi Lajos és Kiss Jenő Ferenc alkotását Varga Imre öntödéjében öntötték bronzba. A Csanád vezér téren található szobor nyers kőtömbön áll.

Kossuth Lajos szobra

A makói Városháza előtt áll Kossuth Lajos szobra, amely nagyban hasonlít a hódmezővásárhelyi, pár évvel korábban készült emlékműhöz. A monumentális alkotást pazar elhelyezése teszi egyedivé.

Országzászló

Az eredeti országzászlót 1942-ben állították fel. Az emlékműről a kettős keresztet és a turulmadarat 1945 nyarán távolították el, majd 1947 márciusában az országzászlót is lerombolták. A 2017-ben újra felállított országzászló– az eredetinek megfelelően – egyenlő oldalú háromszög alaprajzú, körüljárható. A zászlórúd kiemelt, világos, nemes csiszolt beton kőburkolatú talapzaton áll, melyet téglaburkolatú mellvéd szegélyez, a mellvédet tört fehér műkő plasztika koronázza.

Immaculata szobor

Makó legrégebbi köztéri szobra, az Immaculata-szobor (Szeplőtelen fogantatás-szobor) a Szent István-plébániatemplom kertjében található. A kőképnek vagy kűképnek nevezett szobrot 1760 körül állították fel a parókia előtti téren. Az emlékmű szerkezetileg jól komponált alkotás, a négyzet keresztmetszetű lábazatot hangsúlyos párkány zárja le. Erre helyezték a karcsú kompozit fejezetű oszlopot. Mária földgömbön áll, fölfelé tekint, fején tizenkét csillagú koszorút helyeztek el. Anyaga minden bizonnyal a Pilis kőbányáiból származó, úgynevezett brescsás, zsíros, tehát nem homogén szerkezetű homokkő.

Szentháromság-szobor

A makói Szentháromság-szobor a Városközpontban található, a Szent István Plébániatemplom melletti parkban. Neobarokk stílusban készült 1888-ban. A rajta elhelyezett emléktábla szerint Turi Fodor Péter és felesége, Bagaméri Ágnes emelte az Úristen dicsőségére. Az oszlop lábazatos, több lépcsős, és oszlopfejes. Tetején található a Szentháromság, a három alak Szent Pált, Szent Pétert és Nepomuki Szent Jánost ábrázolja; fölöttük egy-egy szárnyas angyalfej-relief látható.

Hagymaszobor

A Hagymaszobor a város egyik jelképe, amely a makói vöröshagymának állít emléket. Sütő Ferenc szobrászművész az alkotásán a növény lényeges szerkezeti elemeit hangsúlyozta. A megújulást szimbolizálja a két erőteljes hagymaforma, ami a sarjadó, feltörő fiatal hagymahajtásokat fogja össze. Bár utal a hagymára, de egyben nonfiguratív is.

A szobor talapzatán táblát helyeztek el, amire a következő szöveg került: „Készült a makói polgárok akaratából és abban a reményben, hogy a makói hagyma van, volt, lesz.”

Fátyol Misi szobra

Fátyol Misi, az egykor Makón élt muzsikus szobrát 2009-ben állították. A 190 centiméteres, 40 centiméter magas talapzaton álló szobor a fiatalabb prímást mutatja olyan testhelyzetben, amikor épp abbahagyja, vagy épp elkezdi a muzsikálást.

Makó az Alsó-Tisza-vidék és a Kőrös-Maros köze találkozásánál fekszik, részben a Marosszögön, de területének meghatározó része a Tisza-völgy irányába lejtő, a marosi hordalékkúphoz kapcsolódó tökéletes síkságon, a Csongrádi-sík kistájon helyezkedik el. Az alacsonyabban fekvő (79m) Marosszög nagy része a XIX. századi folyószabályozásig rendszeresen elöntött ártér volt, s mély fekvése miatt ma is az árvizek által potenciálisan veszélyeztetett terület. A kissé magasabban fekvő (átlagosan 82m) Csongrádi-sík a Maros hordalékkúp nyugati része, amelyen jó talajadottságú területek és szikes puszták egyaránt előfordulnak. A térséget egykori folyómedrek tucatjai hálózzák be, ahol gyakori a belvíz. Makó természetföldrajzi helyzete, az éghajlat, a környező talajok termőképessége, a felszíni vizek meghatározták a táj szerkezetét, a tájhasználat alakulását. A település alapvetően mezőgazdasági művelés alatt álló területekkel meghatározott környezetben helyezkedik el. A természetes állapotában megmaradt élőhelyek ártéri erdők, mély fekvésű vízállásos területek, szikes tavak és ezek környezete. Mesterséges környezetben jelentős élőhelyek a töltésoldalak (árvízvédelmi és vasúti töltések), hullámtéri és galéria erdők, a kubikgödrök környezete.

Makó **térségi jelentőségű tájképvédelmi területe** a Maros és az egykori folyóágak menti természetközeli területeket, valamint a Csanádi puszták értékes természeti területeit érinti.

A város területén számos nemzetközi és országos védelem alatt álló természeti terület is található. **Natura 2000** terület a Vásárhelyi és Csanádi-háti puszták különleges madárvédelmi területe, valamint kiemelt jelentőségű különleges természet-megőrzési területként tartják számon a Hódmezővásárhely környéki és csanádi-háti puszták, a Száraz-ér és a Maros Natura 2000 területet. A Hódmezővásárhely környéki és csanádi-háti puszták különleges madárvédelmi területek kijelölését indokolta, hogy a térség legfontosabb pihenőhelyei a vonuló vízimadarak számára. A pitvarosi területek egykor jelentős kékvércse-állománya lecsökkent, a túzokállomány viszont ma is jelentős.

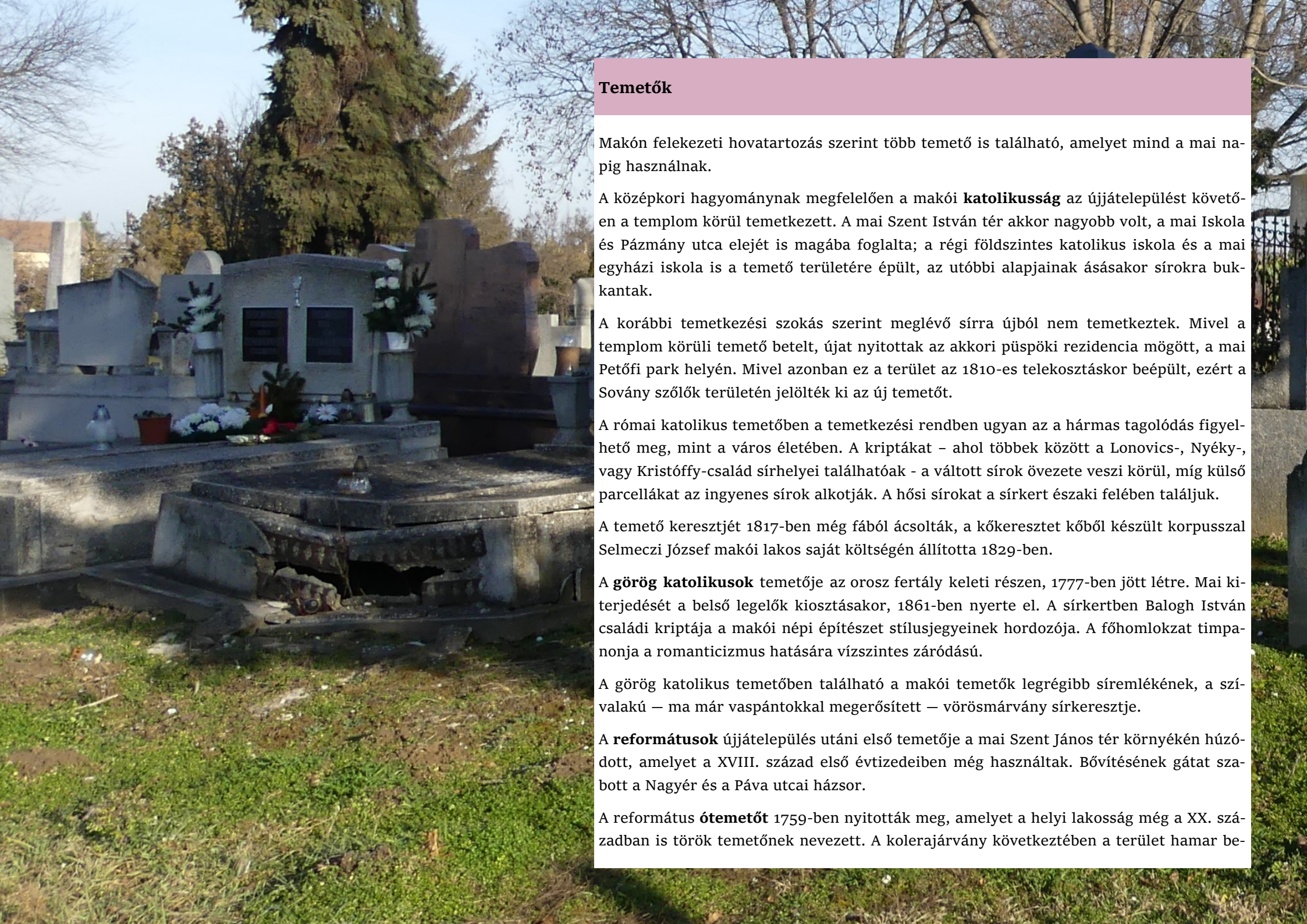
Makó közigazgatási területét a Csanádi-puszták középső tagja a Montág-puszta érinti, melynek nyugati oldalát egy nagy kiterjedésű időszakos mocsár, a Nagy-Zsombék foglalja el. A Nagy-Zsombék gazdag vízivilágnak köszönhetően 2008-ban a Montág-pusztát is felvették a nemzetközi jelentőségű, a Ramsari Egyezmény hatálya alá tartozó vizes élőhelyek közé. A Körös-Maros Nemzeti Park mozaikos védett területéhez tartozik a Makó-Landori erdő. Az ártéri erdő a Maros-folyó hullámterének kis szakaszán őrzi a hajdani keményfás ligeterdők jellegzetes növény- és állatvilágát. A folyó hullámterében a védett terület nagyságát napjainkban is folyamatosan bővítik.

A város környékén található kunhalmok az Alföld különleges természetvédelmi értékei közé tartoznak. A kunhalmok országos jelentőségű, védett természeti értékek, táj-, régészeti-, kultúrtörténeti- és botanikai kincseket őriznek.

A település területén a Maros ártér és egykori medervonulatai ökológiai folyók. A település északkeleti határában lévő szikes területek magterületek, amit pufferzóna övez, ahol még a természetközeli élőhelyek aránya magas.

Jelenleg 23 kiemelten védett összefüggő zöldterület és 68 védett fa van a településen. Ilyen helyi természeti érték többek között a közel kétszáz éves, kultúrtörténeti értéket is képviselő Juhász Gyula emlékfa, a kocsányos tölgy alatt névadója gyakran pihent makói tartózkodásakor.

Makó közigazgatási területét természetvédelmi szempontból a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság felügyeli.

Temetők

Makón felekezeti hovatartozás szerint több temető is található, amelyet mind a mai napig használnak.

A középkori hagyománynak megfelelően a makói **katolikusság** az újjátelepülést követően a templom körül temetkezett. A mai Szent István tér akkor nagyobb volt, a mai Iskola és Pázmány utca elejét is magába foglalta; a régi földszintes katolikus iskola és a mai egyházi iskola is a temető területére épült, az utóbbi alapjainak ásásakor sírokra bukkantak.

A korábbi temetkezési szokás szerint meglévő sírra újból nem temetkeztek. Mivel a templom körüli temető betelt, újat nyitottak az akkori püspöki rezidencia mögött, a mai Petőfi park helyén. Mivel azonban ez a terület az 1810-es telekosztáskor beépült, ezért a Sovány szőlők területén jelölték ki az új temetőt.

A római katolikus temetőben a temetkezési rendben ugyan az a hármas tagolódás figyelhető meg, mint a város életében. A kriptákat – ahol többek között a Lonovics-, Nyéky-, vagy Kristóffy-család sírhelyei találhatóak - a váltott sírok övezete veszi körül, míg külső parcellákat az ingyenes sírok alkotják. A hősi sírokat a sírkert északi felében találjuk.

A temető keresztjét 1817-ben még fából ácsolták, a kőkeresztet kőből készült korpusszal Selmeczi József makói lakos saját költségén állította 1829-ben.

A **görög katolikusok** temetője az orosz fertály keleti részen, 1777-ben jött létre. Mai kiterjedését a belső legelők kiosztásakor, 1861-ben nyerte el. A sírkertben Balogh István családi kriptája a makói népi építészet stílusjegyeinek hordozója. A főhomlokzat timpanonja a romanticizmus hatására vízszintes záródású.

A görög katolikus temetőben található a makói temetők legrégibb síremlékének, a szívalakú — ma már vaspántokkal megerősített — vörösmárvány sírkeresztje.

A **reformátusok** újjátelepülés utáni első temetője a mai Szent János tér környékén húzódott, amelyet a XVIII. század első évtizedeiben még használtak. Bővítésének gátat szabott a Nagyér és a Páva utcai házsor.

A református **ótemetőt** 1759-ben nyitották meg, amelyet a helyi lakosság még a XX. században is török temetőnek nevezett. A kolerajárvány következtében a terület hamar be-

telt, így 1861-ben, a belső legelő kiosztásakor déli irányban megnagyobbították. Területe azóta nem változott.

A temető főbejárata 1971-ig a sírkert tengelyében lévő fő közlekedési út folytatásában volt. A bejárattól balra esett a vertfalú csőszház, amely a makói paraszthá zak tagolását követte. Ezt alakították át az 1930-as években ravatalozóvá.

Az újvárosi református temetőt 1801-ben jelölték ki, először az 1805. évi térkép tünteti föl. Ravatalozója 1930-ban épült. Szilesy Pál síremléke maradandó értékű, igényes tervezésével, gondos kivitelezésével hívja föl magára a figyelmet. Művészeti értékben méltó párja a református ótemetőben lévő Pozsgay János-féle síremléknek.

A **zsidóságot** Stanislavich Miklós csanádi püspök az 1740-es években telepítette be Makóra. Első temetőjüket, amely a mai Kossuth és Sírkert utca sarkán terült el, 1810-ig használták, majd 1810-től 1856-ig a Hársfa utca végén kialakított sírkertbe temetkeztek. Az egykor itt található sírkövek azonban idővel kidüledeztek, megrongálódtak. Mára már csak Hersele sírja áll, amely ma is zarándokhelyként működik.

Az új zsidó temetőt Jángorban, az evangélikus temető mellett jelölték ki 1855-ben. A hitközség 1876-os hivatalos kettészakadásáig a makói izraeliták közös temetkezési helye volt. Az egyházszakadás utáni temető sírkövei díszítettségük és használt motívumaik mellett sírfeliratai kban és azok szövegezésében már eltérnek a korábbi hagyományt folytató ortodox temetőtől. Egyrészt kétnyelvűek, ahol a magyar, mint nemzeti nyelv vált hangsúlyossá, másrészt, még a korábbi sírfeliratok költőisége a megalapozó emlékezet szövegeiből merít, addig itt a nemzeti nyelvű korabeli költészet adja meg a sírfeliratok formába öntésének keretét.

A szakadást követően, mivel az addig használatban lévő temetőt a neológok kapták meg, az ortodox hitközség a neológ mellett egy újabb temetőt hozott létre 1876-ban. Ennek a temetőnek a kialakítása a korábbi hagyományokat követte. Héber feliratú sírkövei közül csupán 3 kisebb épület emelkedik ki. Ezek felújított formában láthatók, rendbehozataluk a zsinagóga 2002-es felújításakor történt meg. A temető bejáratával szemben helyezkedik el a mártírhalált halt makói ortodox főrabbinak, Mose Vorhandnak (1880-1944) az ohelje. A korábbi téglaépületet, amely a háborút követően zarándokhellyé vált, szintén 2002-ben hozatták rendbe.

A makói **evangélikus** egyház eredetileg Nagylak fíliájaként működöttr, 1854-ben önállósult, a temetőt a következő évben jelölte ki részükre a város.

Szellemi örökség

Makó neve összeforrt a vöröshagymával. A **makói vöröshagyma** hungarikum, és 2009-ben az Európai Bizottság felvette a védett elnevezésű termékek európai uniós listájára is. A vöröshagymán kívül számos híres szülöttje is van a városnak, akik szerves részét képezik a makói identitásnak.

Galamb József

A makói születésű **Galamb Józsefet** az általa megalkotott Ford T-modell tette világhírűvé, amelyet több mint húsz éven át, egészen 1927-ig gyártottak. Tizenötmillió készült belőle. A kocsit a XX. század autójának is kikiáltották.

Páger Antal

Páger Antal Makón született 1899-ben. A két világháború között a legtöbbet foglakoztatott profi férfisztár volt. 1944-től 1956-ig Argentínában élt. Hazatérése után elképesztő munkatempóban több mint 100 film főszerepét játszotta el 1986-ban bekövetkezett haláláig.

Pulitzer József

A Makón született sajtócézár, **Pulitzer József**, a Pulitzer-díj, az amerikai újságírás legrangosabb díjának alapítója. Ugyanakkor arról is híres, hogy a William Randolph Hearst sajtómágnással vívott konkurenciaharca vezetett a "sárga sajtó", a klasszikusan szenzációhajhász zsurnalisztika modelljének kialakulásához.

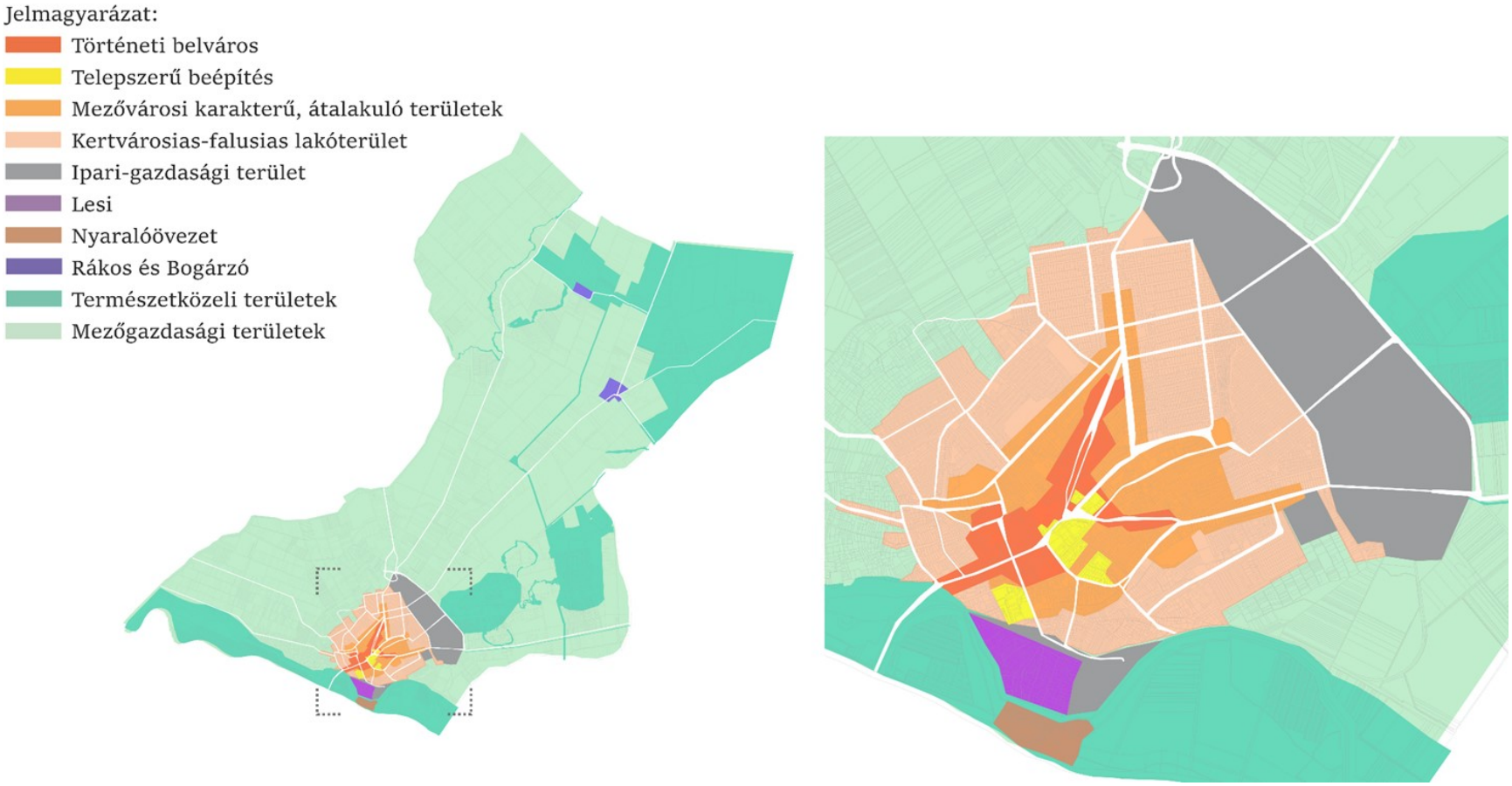
TELEPÜLÉSKÉPI SZEMPONTBÓL MEGHATÁROZÓ TERÜLETEK

Makó a XIX. század végén az ország 12. legnépesebb települése volt. A nagy lélekszám azonban nem párosult városias jelleggel, a várost leginkább elterpeszkedő mezővárosként lehetett jellemezni. A polgárosodás azonban a városképben is gyökeres átalakulást eredményezett, amelyet a XX. században a perifériku városrészek tervszerű beépítése követett. Így alakult ki Makó mai arculata.

A legfontosabb közintézmények a Főtér környezetében kaptak helyet, amelyet a tőkés polgárság nagyvárosias, eklektikus, később pedig szecessziós bérházai öleltek körül. Kifelé haladva a kisvárosias karakter vált meghatározóvá, a belvárosihoz részleteiben igen hasonló, de léptékében népi építészet jegyeit magán viselő kisebb épületekkel és kevésbé tömör városszövettel. A külső területeken a lakosság jelentős részét kitevő parasztpolgárság falusias lakóhelye keretezte a városestet.

A XX-XXI. század folyamán ez az övezetes jelleg részben átalakult, újabb karakterű területek alakultak ki, amelyek eredményeképpen a mai településszövet egyre mozaikosabbá vált.

Az eltérő karakterű településrészek lehatárolásánál a fent említett alapvető jellemvonásokra, fő motívumokra fókuszáltunk. Az egyes városrészek határvonalai ugyanakkor nem különülnek el élesen egymástól és az egyes zónákon belül is megtalálhatóak eltérő karakterű területek.

Makó településrészei

A történeti belváros elsősorban a Szegedi, Aradi és a Kossuth Lajos utca mentén fekvő tömböket, valamint az egykori katolikus és református városrészek templomai körül kialakult kisebb központokat öleli fel. Ma ez a terület Makó funkcionális és egyházi centruma, amelynek arculatában az eklektikus-szecessziós városkép a meghatározó. A város fejlődésének sajátosságaiból adódóan a terület beépítési intenzitása nem azonos. Az utcakép a centrum felé haladva mind zártabbá válik, amelyet a közterek, parkok, széles utak tagolnak.

A történeti belváros kialakulását tekintve több kisebb területi egységből tevődött össze.

A történeti belváros **központi magja** a három fő útvonal találkozásánál alakult ki. A XVIII. század folyamán előbb vásár- és piactér, majd kereskedőházak létesültek, később lakóházak, nemesi kúriák és végül közintézmények épültek (pl. megyeháza, városháza). A Főtér eredetileg csak a mai Korona előtti kisebb háromszögletű térből állt, akkor ugyanis elég volt még akkora piactér. Ahogy nőtt a forgalma, újabb háromszögletű térrel bővült, majd az egykori Megyeháza megépülésével kialakult a harmadik háromszögletű tér is.

Makó mai központja a Csanád vezér tér – Széchenyi tér – Megyeház utca tengelye, ahol jellemzően az emeletes középületek, teresedések, széles zöldfelületek uralják az utcaképet.

Meghatározó komplexum a Hagymatikum épületegyüttese, amely modern, organikus vonalaival képez hidat a múlt és a jelen között.

A török kor utáni újjátelepítés során a **református** szentlőrinci városrész a 43. sz. főúttól délre, míg a **katolikus** Buják attól észak-északnyugatra helyezkedett el. Buják központja a közparkként funkcionáló Szent István tér, a Szent István plébániatemplom, illetve a katolikus gimnázium épülete. A tömböt földszintes polgárházak veszik közül, zártsorú beépítéssel. Az utcakép meghatározó elemei a díszes ablakok és kapuzatok, valamint az épületek előtt húzódó gondozott zöldfelületek, fasorok.

A háromszögletű terek madártávlatból

A reformátusok szellemi élete a Kálvin téri Református ótemplom köré szerveződött. A környezetében inkább a népi építészetre jellemző épületek a meghatározóak.

A XIX. század elejére Makó fejlődésnek indult, amely a lakosságszámban is megmutatkozott. Ekkor épült be a mai Csanád vezér tér két oldalán fekvő Középváros területe. Központi tere délen közparkként funkcionál, míg északi részén kapott helyet az organikus építészet egyik remeke, az Autóbusz-pályaudvar.

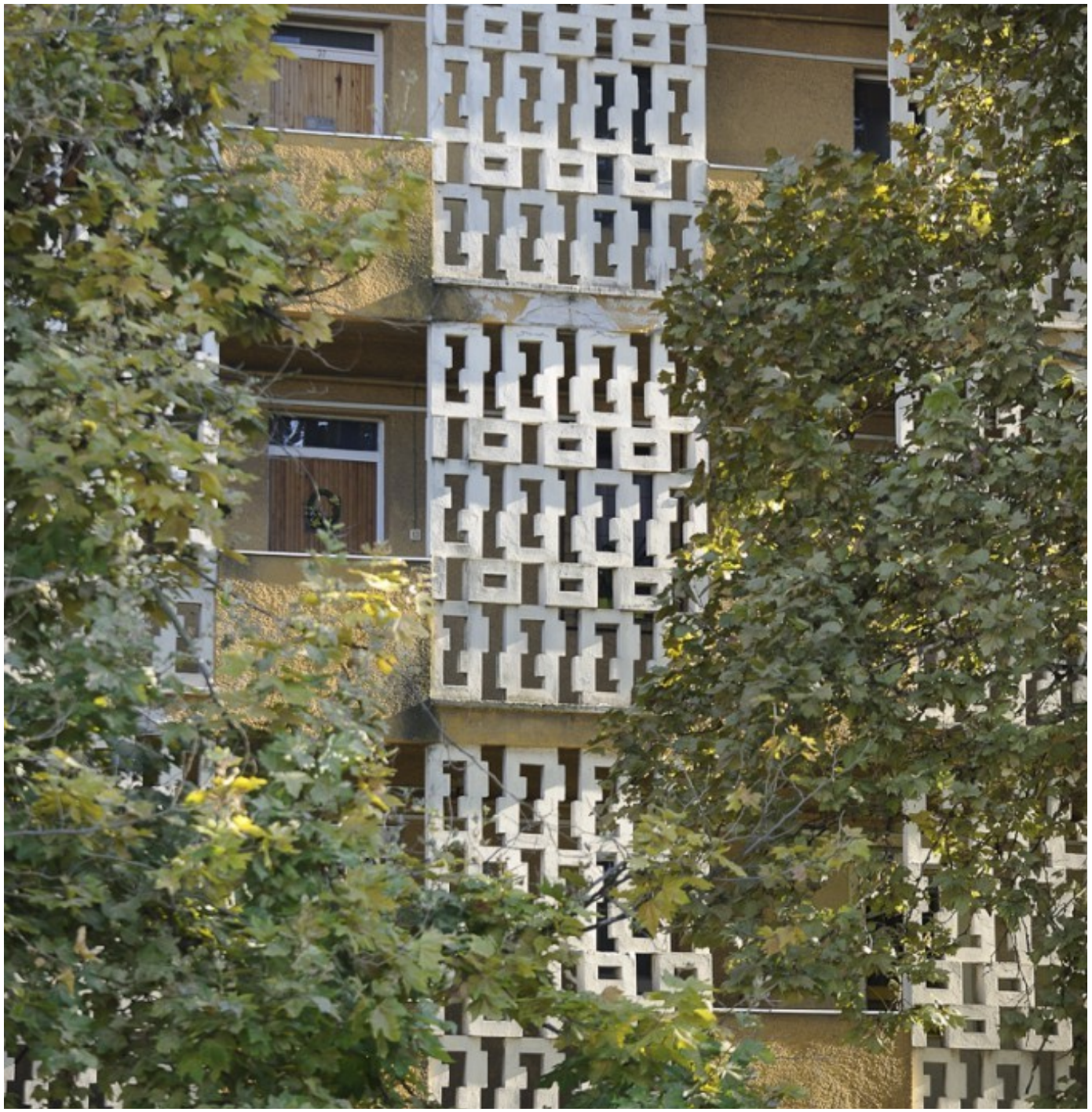
A történeti belvárosban a településszerkezet megőrzése, az építészeti, történeti, város- és utcaképi szempontból fontos épületek értékmegőrző korszerűsítése, felújítása az elsőrendű feladat. Ennek nem csupán a műemlékekre, helyi védett épületekre és területekre kell kiterjednie, hanem a védelem alatt nem álló épített értékekre, zöldfelületekre egyaránt.

Telepszerű beépítés

A telepszerű beépítések, vagy más néven a lakótelepek a Belvárosban és az egykori Szuszogónak nevezett településrészen, mozaikszerűen helyezkednek el. Építésük a hetvenes években kezdődött és találkozhatunk a sáv- vagy pontházas, utcavonallal párhuzamos vagy arra merőleges, esetleg elforgatott, sőt akár íves elrendezésekkel is.

A makói lakótelepek legjellegzetesebb épülete a Széchenyi tér mentén, az utca kanyarulatával megegyező ívben kialakított ún. Csipkeház. Az épület érdekessége a homlokzatán elhelyezett Végvári Gyula-féle Hagymakompozíció. A Munkácsy-díjas szobrász kerámiája igazodik a Csipkeház architektúrájához. Az építészeti ornamentika szellemében, négyzetekbe komponálta bele a hagymát és annak szerkezeti elemekre bontott metszeteit. A több szintet átfogó alkotás a rendelkezésre álló falfelületnek megfelelően függőleges tengelyű és centrális elrendezésű.

Mezővárosi karakterű, átalakuló területek

A mezővárosi karakterű területek a történeti belváros és a kertvárosias-falusias területek között helyezkednek el. A városrész igen heterogén, hiszen a tekintélyt parancsoló, XIX. századi polgárházak és a rangos, L-alakú gazdaházak mellett jelentős számban megtalálhatóak a kertvárosias karaktert hordozó családi házak is.

A településrész nagyrészt az egykori zsidó és orosz fertályt, valamint Buják és Szentlőrinc lakóterületeit öleli fel, de kisebb részt érinti Újváros északi-északnyugati részét is. Mivel a felekezeti hovatartozás szerint kialakult a városrészek spontán módon fejlődtek ki, az utcák vonalvezetése mind a mai napig magukon őrzik a jellegzetes, kacskaringós vonalvezetést.

A **zsidók** és az **oroszok** betelepülésére az 1740-es években került sor: az egykori zsidó városrész az Eötvös utcát, a Deák Ferenc utcát és környékét foglalta magában, míg az Erdélyi Püspök és az Aradi utca által határolt terület lett az úgynevezett orosz fertály. A zsidó városrészt egykoron kacskaringós, girbe-gurba utcák uralták, amelyet a Maros 1821-es áradása után az első városrendezési terv keretében egyenesítettek ki. A környék a XX. századtól kezdődően fokozatosan a város egyik kereskedelmi központjává vált, a piac is ide tevődött át. Itt építették fel a helyi zsidó felekezetek a neológ és az ortodox zsinagógát, az Eötvös utcán működött a mikve, vagyis rituális fürdő is. A városrész a szocializmus alatt az állampárt helyi központja volt munkásőrlaktanyával és pártszékházzal. Ma mind a zsidó, mind az orosz fertály utcaképét a földszintes, zártsorú beépítésű lakóházak uralják, amelyek előtt széles zöldfelület húzódik.

Az egykori szentlőrinci városrész a mai **Aradi út mentén**, keleti irányba indult terjeszkedésnek. A főútvonal két oldalán mind a mai napig fellelhetőek az egykori földszintes parasztpolgári házak az utca felé forduló, tekintélyt parancsoló homlokzatukkal. A zártsorú beépítésű házsorok előtt húzódó széles zöldfelületek összességében mezővárosi karaktert kölcsönöznek a területnek, amelyet a későbbi korokban felhúzott, jellegükben, építészeti stílusukban idegen épületek sem tudnak még megtörni.

A **Vásárhelyi út – Kálvária utca térségében** már szabályosabb utcaképpel találkozunk. Ezen a területen meghatározó településképi elem a Petőfi park, amely a maga kétezer négyzetméterével a város legnagyobb közparkja. A Vásárhelyi úton kifelé haladva, rendezett zöldterületek ölelésében áll az Újvárosi református, valamint a Szent Lászlóról elnevezett római katolikus templom. A környezetükben található lakóépületek földszintesek, nyeregtetejük az utcával párhuzamos. Az épületállomány kora igen változatos, hiszen találkozhatunk a század első felében épült kereskedő– és gazdaházakkal, eklektikus elemeket hordozó lakóépületekkel, de a hatvanas-hetvenes években épült kétablakos, esetenként tetőteres, kontyolt nyeregtetős, vagy a mai korban igencsak divatos, mediterrán-típusú „szabványházak” is szép számmal előfordulnak

Ipari-gazdasági területek

Az ipari-gazdasági területek négy nagyobb területi egységet jelentenek: az iparterületet, a vasútállomás térségét, az Aradi út menti kereskedelmi-gazdasági funkciójú területet, valamin Lesi keleti részén húzódó ipari karakterű térséget.

Makón az ipari fejlesztések a XX. század második felétől kezdődtek el. Az első **ipari** hasznosítású **területek** a város északkeleti részén, a vasúti síntől a román határ felé épültek ki. Később ez a terület lett a város legjelentősebb ipari centruma, amely 1998-ban az ipari park címet is elnyerte. Településképi szempontból a területen a múlt és a jelen találkozásának lehetünk tanúi: egyrészről megtalálhatóak a múlt század derekán épült gyárépületek a maguk jellegzetes téglaarchitektúrájával, az újvárosi vasútállomás épületével, míg a Park területén a funkcionalista ipari csarnokok dominálnak.

A Honvéd utca mentén dél felé haladva már jelentősen lazább a terület beépítése, és elsősorban a mezőgazdasági termeléssel összefüggő épületekkel találkozhatunk.

A makói **vasútállomás** a város déli, periférikus részén található. Sajnos a vasúti közlekedés az évek-évtizedek folyamán sokat veszített korábbi jelentőségéből, így ma a vasútvonal leginkább akadályozó, elválasztó tényezőt jelent a településszövetben.

Az Arad-Csanádi Vasutak egyik legékesebb épülete volt Makó emeletes állomásépülete, amely ma már csak korabeli képeslapokon lelhető fel. Az állomás környezetét éppen ezért leginkább a víztorony és a környezetében található vöröstégla-épületek határozzák meg.

Ha a vasútvonal mentén tovább haladunk kelet felé, elérkezünk **Lesi** városrészbe, amelynek keleti szélét a **gyárnegyed** foglalja el.

Dózsatelep és Gerizdes közé beágyazódva, az Aradi úttól délre **kereskedelmi-gazdasági funkciók** kaptak helyet.

Kertvárosias-falusias lakóterület

A kertvárosias-falusias lakóterület Makó belterületének külső sávját öleli fel. Mivel a házhelyek kiosztása szabályozottan, tervszerűen történt, ezért a kialakult utcák, telkek vonalvezetése alapvetően szabályos mintázatot követ, de néhány helyen – például a Honvéd városrészben – a mellékutcák hegyesszögben csatlakoznak a főutcára, sajátos térfalakat képezve.

A településrészen még fellelhetőek a népi építészet emlékét őrző deszka- vagy falazott oromzatú épületek. Ezek a földszintes, nyeregtetős lakóházak az utcavonalra merőlegesen, oldalhatáron állnak. Az épületek a közöttük húzódó – sajnos gyakran lemezre cserélt – kerítésekkel teremtenek zártsorú vonalvezetésű utcaképet. Az utcai homlokzatot az aszimmetrikus kialakítású tető, két – esetenként három - , téglalap alakú ablak, valamint az aprócska padlásablak uralja.

Ezeket a földszintes, jellegzetes alföldi épületeket a hatvanas években a legkülönbözőbb színű, legváltozatosabb tagolású kőporos vakolattal látták el.

Az ezredforduló új építési irányzatai Makót sem kerülték el. Szerencsére a terjengős, emelet + tetőtér kialakítású házak kevésbé meghatározóak, többé-kevésbé megmaradtak az emberléptékű lakóházak.

Lesi városrész a vasútvonal és a Maros töltése közötti területen helyezkedik el. Az egykori szőlők területét 1935-ben parcellázták fel, a dűlőutakat pedig 1987-ben látták el utcanevekkel. Az egykori zártkerti részre mára egyre több család költözik ki.

A városrész szerkezetét, a beépülés mértékét a viszonylagos elzártság jelentősen meghatározza. Ebből kifolyólag Lesi lakóházai ritkásan, egymástól viszonylag nagy távolságra, bizonyos fokú „rendezetlenségben” helyezkednek el. Közöttük jelentős zöldterületek, kertek találhatóak.

A városrész fő közlekedési tengelye a Vasút sor, amelyre merőlegesen fűződnek fel a keresztutcák.

Nyaralóövezet

A Maros partján elhelyezkedő nyaralóövezet kiépülése az 1970-es években vette kezdetét. A terület funkciója szerint két részre osztható. A Lombkorona sétány környezete, valamint a Maros Kalandpart elsősorban turisztikai potenciálja miatt képvisel kiemelkedő értéket, míg a városrész többi részét a jellemzően magántulajdonban lévő nyaralóépületek uralják. A Maros ártere tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő területek övezetébe tartozik.

A Lombkorona sétány egy 190 méter hosszúságú építmény, amely a Maros környezetét és élővilágát hivatott bemutatni. A sétány egyik pihenője - kupolájának formája után - a Hagyma-terasz nevet kapta. A háromszintes kilátótorony legfelső szintjéről a terepszintig egy zárt, 40 méter hosszú csúszda vezet le.

A terület másik meghatározó építménye a Maros Kalandpart fogadóépülete, amely szín- és anyaghasználatában, impozáns formavilágában kiemelkedő értéket képvisel.

A nyaralóövezet további meghatározó épületei a nyaralók. Az épületállomány tekintetében megfigyelhetőek az egyes korszakok lenyomatai is.

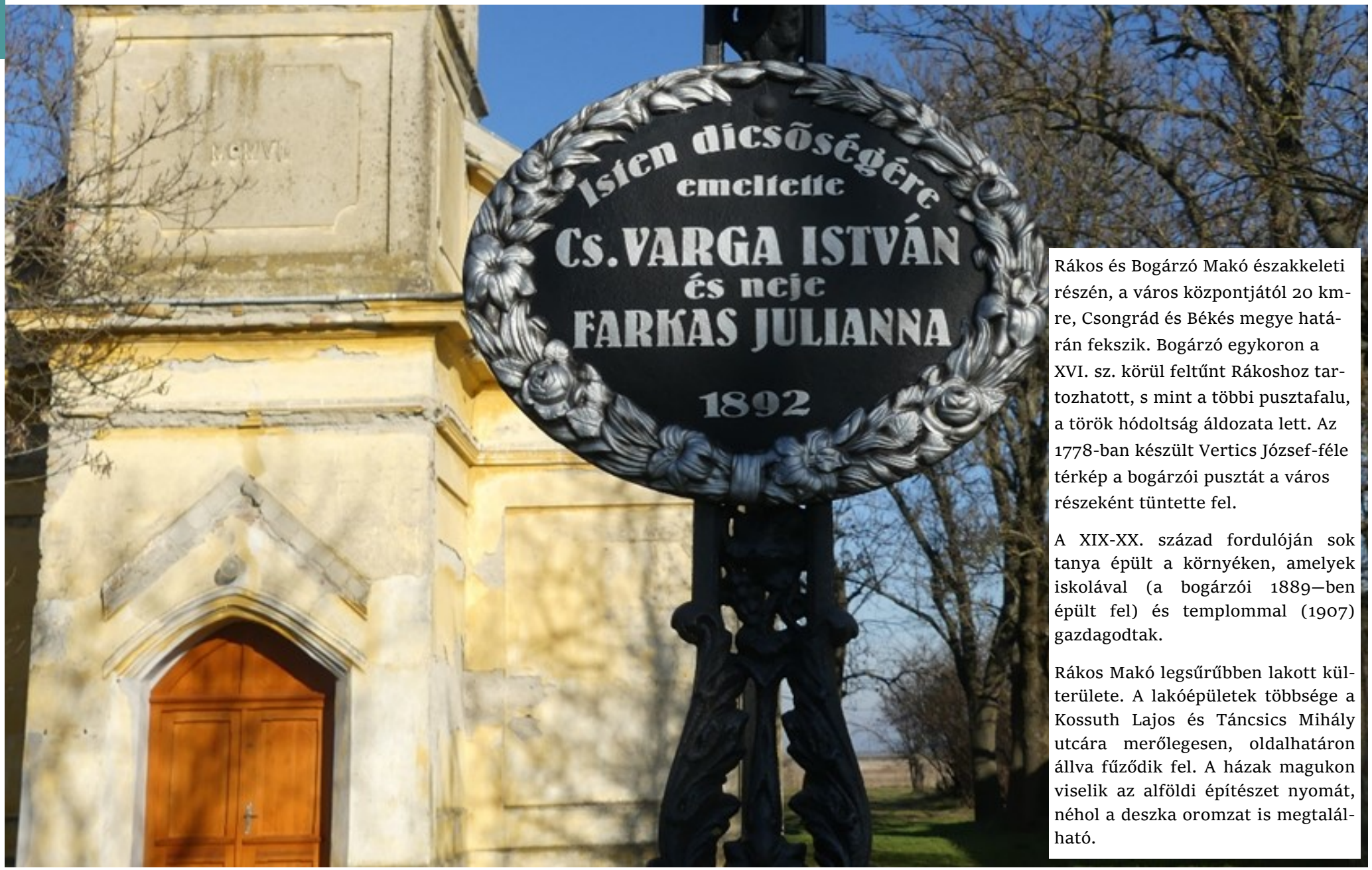
A klasszikus, 1970-es és 1980–as évek hangulatát idéző lábakon álló, sátortetős nyaralóházak általában hálófülkéből és egy kisebb közösségi jellegű helyiségből álltak.

A következő évtizedekben terjedt el a „betonkocka”, amely már tágasabb belső tereket, ugyanakkor marconább megjelenést eredményezett.

Az ezredforduló után újabb irányzat vált meghatározóvá. A nyaralók többsége továbbra is lábakon áll, anyaghasználat tekintetében pedig a fa a meghatározó, amelyet kő felületekkel kombinálnak.

A nyaralóövezet egyik jelentős épülete a Környezetvédelmi és Oktatási Központ, vagy más néven Zöld Ház. Az épület azért is különleges, mert a közelében álló egyik nyárfát nem vágták ki, hanem körbeépítették. Így készült el a magas beton-cölöpökre illesztett, de nagyrészt fából álló építmény.

Rákos és Bogárzó Makó északkeleti részén, a város központjától 20 km-re, Csongrád és Békés megye határán fekszik. Bogárzó egykoron a XVI. sz. körül feltűnt Rákoshoz tartozhatott, s mint a többi pusztafalu, a török hódoltság áldozata lett. Az 1778-ban készült Vertics József-féle térkép a bogárzói pusztát a város részeként tüntette fel.

A XIX-XX. század fordulóján sok tanya épült a környéken, amelyek iskolával (a bogárzói 1889—ben épült fel) és templommal (1907) gazdagodtak.

Rákos Makó legsűrűbben lakott külterülete. A lakóépületek többsége a Kossuth Lajos és Táncsics Mihály utcára merőlegesen, oldalhatáron állva fűződik fel. A házak magukon viselik az alföldi építészet nyomát, néhol a deszka oromzat is megtalálható.

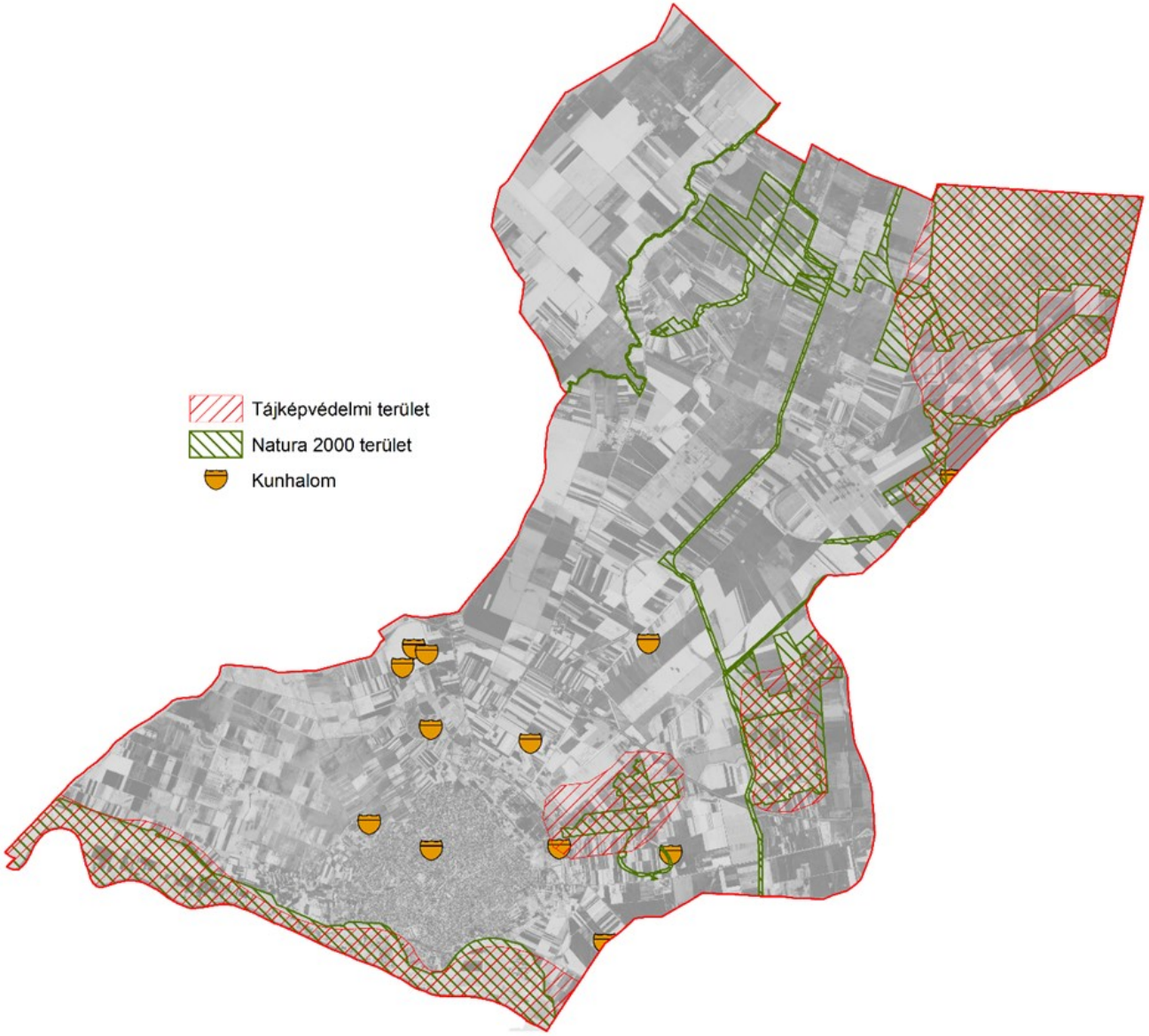

Makó területén a természetközeli területek jellemzően a Maros árteréhez és mellékágaihoz, az északkeleti területekhez, valamint a Csanádi-puszták térségéhez kapcsolódnak. Országos jelentőségű védett természeti emléknek minősülnek a kunhalmok, melyek az 1996. évi LIII. törvény erejénél fogva, ex lege védettek.

A ***Maros-ártér*** az 1990-ben védetté nyilvánított, Makó közigazgatási területén lévő 421 hektáros Makó-Landori erdők bővítésével, további ártéri erdők és gyepek bevonásával érte el jelenlegi közel 3000 hektáros kiterjedését. Természetvédelmi értékét főként a hullámtéri erdők, kemény- és puhafás állományok adják. Különösen értékesek az évszázados öreg füzek, valamint a nagy számban előforduló fekete nyár, A hullámtéri erdők közül is kiemelkedik a Makó, Maroslele és Szeged határába eső vetyeháti rész, amely több, mint ezer hektáros összterületével térségi szinten is jelentős erdőterületnek számít.

A Nemzeti Park 1989-ben védetté nyilvánított ***Csanádi -puszták részterülete*** több mint 4000 ha-on terül el, a védett terület Makó északi részét érinti. A Csanádi-puszták ún. elsődleges, ősi szikesek, vagyis a XIX. század második felében végrehajtott vízszabályozási munkálatok már nem változtatták meg lényegesen az időszakosan vízzel borított területek nagyságát, nem ennek hatására alakultak ki.

A ***kunhalmok*** az Alföld olyan unikális értékű tájelemeit jelentik, melyek táji, régészeti, kultúrtörténeti és botanikai kincseket is őriznek.

Makó védett területei

Mezőgazdasági területek

A mezőgazdasági területek az egykori tanyavilág térségét, valamint a mind a mai napig mezőgazdasági művelés alatt álló külterületet öleli fel.

A tanya az Alföld szétszórt, magányos telepeit jelentette, s többnyire a gazdálkodás központjai, illetve a lábasjószág telelőhelyei voltak. Kialakulásában a mezőgazdaság játszotta a meghatározó szerepet. A tanyák gazdaságának látványos fellendülése a feudális korlátoktól többnyire mentes XIX. század végén és a XX. század elején zajlott.

A tanyák, majorságok mind a mai napig gazdasági funkciót töltenek be, földszintes, szabadon álló gazdasági épületeikkel. Fontos tájképi elem a körülöttük található fás, erdős terület. A tanya nem egy épülettípust, hanem az épületek és környezetük szerves, organikus egységét jelenti. Jellegzetességük a tanyaudvar központi szerepe, ahol az épületegyüttes lelke az udvar. A klasszikus beépítés jellemzői:

- a tanyatelek közepe nem beépített, hanem körbeépített;
- az épületek többsége az udvar felé nyílik, kifelé zártak a homlokzatok;
- a különálló épületek alkotják magát a tanyát;
- az egyes tanyákat fák ölelik körbe.

A szabadon álló lakóház, a melléképületek és a gazdasági épületek olyan térbeli rendet alkotnak, amely egyrészt a különböző építészeti tömegek vizuális kapcsolatát, másrészt a telek funkcionális megosztását, harmadrészt pedig a továbbépítés és fejlesztés lehetőségét is biztosítják.

A XIX. században és a XX. század elején emelt tanyai lakóház alakulását a lakók mindenkori igényei, anyagi lehetőségei, a helyi adottságok és a hagyományok határozták meg. Alaprajzi kialakítás tekintetében a szoba-konyha-kamra vagy szoba-konyha-szoba elrendezés volt az általános, de a háromosztatú tanyaház harmadik helyisége - kamra - a szükség következtében idővel szobává alakult és helyt adott a család következő nemzedékének. A bejárat a középső helyiségből nyílt, ebből vezettek további ajtók a másik két helyiségbe. A tetőformák közül egyeduralkodó volt a nyeregtető.

A tanyák különleges melléképülete volt az ún. nyári konyha, ahová a lakóházból áttevődtek a főzési, sütési munkák, megkönnyítve és kényelmesebbé téve a tanya körül adódó nagyobb volumenű konyhai munkákat (kenyérsütés, disznóvágás, lekvár főzés stb.).

Egy közepes méretű parasztgazdaságban a gazdasági épületek alapterülete jóval meghaladta a lakóházakét. Az istálló és az ól legtöbbször önálló, a lakóháztól vagy más épületektől alaprajzilag és szerkezetileg is független építmény volt. A tanya gazdálkodási funkciójának visszaszorulásával azonban a melléképületek jelentősége visszaesett, használatuk átalakult, illetve egy részüket már le is bontották.

Jellegzetes alföldi építmény a góré, amely lábakra épített, faszerkezetű, deszkapadozatú, lécezett oldalú kukoricatároló építmény, korábban nád-, zsindely-, ma már döntően cseréptetővel.

A mai tanyáknak két jellemző fejlődési irányuk van: a gazdálkodó és a lakó vagy nyaraló tanya. Utóbbinál a rekreációs szerep a meghatározó.

AJÁNLÁSOK

A fejezet célja, hogy segítséget nyújtson néhány gyakran felmerülő építészeti, városépítészeti kérdésben. Azt is látni kell ugyanakkor, hogy a településesztétika – azaz mi a szép, mi a jó - nem feltétlenül objektív, nem szeretnénk kizárólagos érvénnyel állást foglalni, leszűkíteni a lehetőségeket. Elsősorban tehát azt szeretnénk bemutatni, hogyan kerülhetőek el a legáltalánosabb hibák, fenntartva a lehetőségét annak, hogy ugyanazon problémára számtalan helyes megoldás is létezhet.

A fejezetben az egységes településkép megőrzése, megtartása érdekében sematikus ábrák és jó példák segítségével mutatjuk be az ajánlott építési módokat a korábban ismertetett városrészi bontásban.

Mivel Makó történeti belvárosa országos vagy helyi védelem alatt áll, így elsődleges cél a kialakult településkarakter megőrzése. Ugyanakkor az épületeknek meg kell felelniük a XXI. században támasztott elvárásoknak, előírásoknak is.

Telepítés

A történelmi belváros legtöbb utcájára az előkert nélküli zártsorú beépítési karakter a jellemző. A területen új épület építésekor az utcák vonalvezetése, beépítettségének jellege, léptéke, a térfalak vonala, az építési anyaghasználat az egységes utcakép érdekében nem változtatható meg**.** Az épületek homlokzatát, külső megjelenését érintő bármilyen jellegű, nem engedély és bejelentés-köteles változtatás (átalakítás, felújítás) esetén a városi főépítésszel konzultálni szükséges.

Ha a házak telepítése zártsorú, és a szomszédos épülethez tűzfallal csatlakoznak, akkor nem elfogadható az ezt megbontó, hézagosan zártsorú beépítésű, vagy a szomszédos épületekhez képest indokolatlanul hátrahúzott új épület építése. A szomszédos tűzfallal nem csatlakozó tűzfallal rendelkező új épület építése sem javasolt.

Az épület telepítésekor minden esetben figyelembe kell venni legalább a közvetlen környezet jellegzetességeit, adottságait is. Egy saroképület esetében például a kereszteződés többi épületéhez is indokolt lehet igazodni.

Magasság

A történeti belvárosban a házak magassága közel azonos. A meglévő épületek közé zártsorúan épülő új házaknak hasonló magassággal kell megépülniük, mint környezetük. A túl magas házak nem illeszkednek az utcaképbe. Védett épületekre emeletet ráépíteni, annak tömegét bővítéssel megváltoztatni nem szabad.

Tetőhajlásszög, tetőforma

A városrész épületei magastetős kialakításúak. A lakóépületek esetében az utcára párhuzamos és merőleges gerincű házak is megtalálhatóak, amelyet az épület jellege határoz meg. Új épület építésénél vagy meglévő átalakításánál éppen ezért a magastetős, környezetéhez illeszkedő tetőhajlásszög kialakítása javasolt. Lapostetős épület nem illeszkedik a történeti belváros utcaképébe.

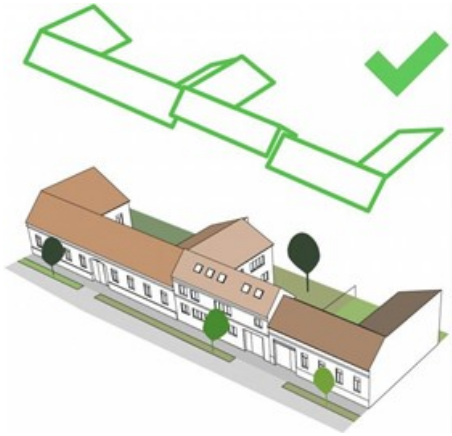

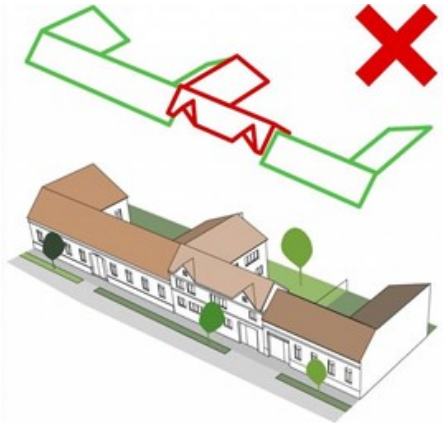

Egy épületen általában csak egyféle hajlásszögű tető létesítése javasolt. Kivételt jelentenek ez alól a torony-, illetve kupolaszerű és az íves lefedésű tetőfelépítmények.

Tetőtér-beépítés, vagy kialakítás esetén kerülni kell a városképben erőteljesen megjelenő tetőfelépítményeket. Városképi szempontból – amennyiben azt a védelem nem zárja ki - a tető síkjába elhelyezett, az utcai homlokzat ritmusához illeszkedő tetőablakok kialakítása javasolt. A tetősíkból kiemelkedő tetőablakok nem ajánlottak, mivel ezek nem tekinthetők Makó „történelmi jellegzetességének”. Kizárólag egy tetőtéri szint engedhető. Manzárd-tető létesítése a zártsorúan beépített, illetve beépítendő területeken szintén nem ajánlott.

A tetőzet kialakítására a főépítész – kötelező szakmai konzultáció keretében– javaslatot adhat.

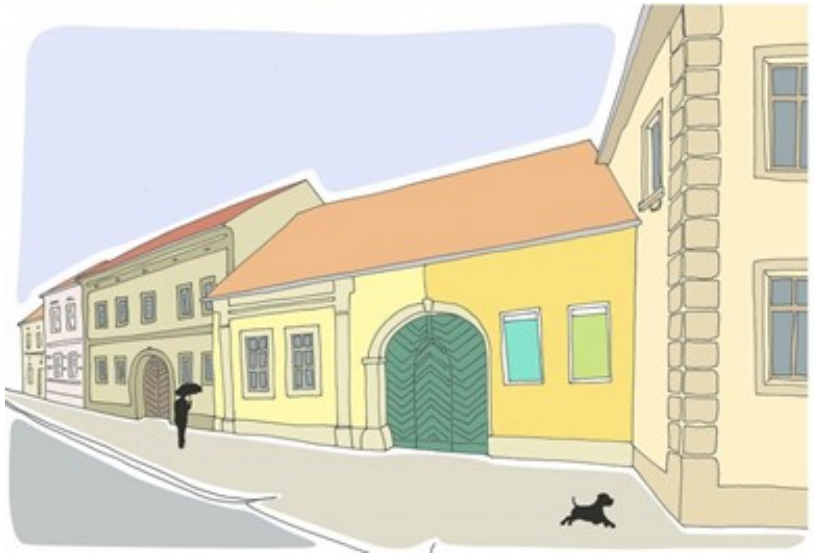
Homlokzat

Az utcafronti homlokzati nyílások, nyílászárók osztásrendjének megváltoztatása csak a homlokzat egészével összhangban lehetséges. Egyedi nyílászáró csere esetében a nyílásméretek és a nyílászárók osztása nem térhet el az épület homlokzatán kialakult nyílásrendtől, méretektől és osztásrendszertől.

Felújításkor szerencsés az egész épület egy egységként való kezelése, a teljes homlokzat egységes felújítása, függetlenül a tulajdoni hányadoktól.

Tetőtérbeépítésnél utcafronton csak tetősíkban fekvő tetőablak vagy a tetősíkból nem kiemelkedő álló ablak helyezhető el, a homlokzati nyílásrendnek megfelelő horizontális kiosztásban.

Az átszínezéskor kizárólag az utcaképpel és a szomszédos épületekkel, illetve az épület önmagával harmonizáló homlokzat-színezése alkalmazandó.

Új épület létesítése esetén a környező épületek anyaghasználatából célszerű kiindulni. Ez azonban nem zárja ki újabb, lehetőleg természetes anyagok (pl. fa, üveg, stb.) használatát sem, amennyiben azok erősítik az építészeti koncepciót, és harmonikusan illeszkednek a környezetbe.

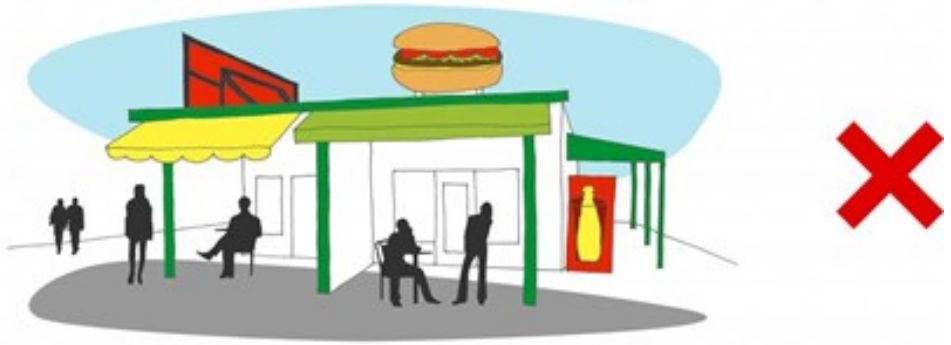
A településképi szempontból védett utcák, terek, területek épületeinek homlokzatát érintő bármilyen jellegű, nem engedély és bejelentés-köteles változtatás (átalakítás, felújítás) esetén a városi főépítész véleményét – mindenre kiterjedően – ki kell kérni.

Cégérfeliratok, cégérek

A feliratokat, cégéreket az épület stílusához, az egységes utcaképhez illeszkedően ajánlott elhelyezni.

Cégéreket, cégtáblákat és cégfeliratokat úgy javasolt az épületek homlokzatain elhelyezni, hogy azok szervesen illeszkedjenek a homlokzatok meglévő vagy tervezett vízszintes és függőleges tagolásához, a nyílászárók kiosztásához, azok ritmusához. Mindezek alapján cégérek, cégtáblák, cégérszerű reklámtáblák elhelyezése az alábbi irányelvek alapján történhet:

- a meglévő homlokzati architektúrát, arányokat figyelembe kell venni,
- a homlokzat színvilágához illeszkedő színek alkalmazandók,

Kertek, közparkok, közterületek

A közterületek kialakítása, azok minősége alapvetően befolyásolja az egész város imázsát. A városkép alakításában igen nagy szerepe van az utcák, terek burkolatának, az utcabútoroknak, a növényzetnek. Ezért különösen nagy gondot kell fordítani a parkokra, közterületi zöldfelületekre, kihelyezett növényekre, a megfelelő – városi környezetet jól tűrő – növényfajok kiválasztására.

A közterületek egységes jellege, karaktere érdekében a gyalogos zónákban csak egységes stílusú burkolat, utcabútor, közvilágítás és növénytelepítés alkalmazható. A tervezett felújításokhoz kapcsolódóan utca- és térrendezési tervet kell készíteni.

A történeti belvárosban a közterületi vendéglátó teraszok kialakításánál is az egységességre kell törekedni.

Egyéb

Új (közép-, kisfeszültségű és közvilágítási) villamos energia ellátási hálózatot csak földkábeles elhelyezéssel szabad építeni.

A meglevő hálózat rekonstrukciójánál, illetve a hálózat építéssel járó felújítása során is földalatti vezetést javasolt alkalmazni.

Telepítés

Az épületek jellemzően ún. úszótelkeken állnak az őt befogadó tömbtelken belül. Nagyobb volumenű új beépítés már nem jellemző ezekre a városrészekre, inkább a kisebb pontszerű beavatkozásokkal találkozhatunk. Ezeknek illeszkedniük kell az iparosított technológiával épült építményekhez.

Magasság

A lakótelep telepes beépítésű többszintes lakóépületei horizontálisan nem bővíthetőek.

Tetőhajlásszög, tetőforma

A településrész területén jellemzően lapostetős épületek helyezhetők el. Új tetőzet az épület környezetéhez illeszkedő módon kerüljön kialakításra.

Homlokzat

A meglévő épületek nyílászáróinak cseréinél az eredeti nyílásrend és nyílásméretek, valamint a nyílásosztás megtartandó.

Árnyékolókat, redőnyöket, előtetőket és szélfogókat épületenként, illetve egy városépítészeti egységet képező elemenként, lehetőség szerint egységesen javasolt kialakítani.

Anyaghasználat, színek

Az épületek felújításánál törekedni kell a környező épületekkel való összhang megteremtésére. A homlokzati felújítások (utólagos hőszigetelések) adnak lehetőséget a színezésre, a hálószerű felületek oldására, tagolására. Egy épületen legfeljebb három, egymással harmonizáló szín használata ajánlott.

Kerítés

A tömbtelkes lakóépület telkén, valamint az épület úszótelkét magába foglaló tömbtelken az épületet lehatároló kerítés nem létesíthető.

Kertek, közparkok

Az épületek között húzódó közparkokat, közterületeket beépíteni, elkeríteni nem lehet.

Egyéb

A területen új távhővezetéket csak föld alatt szabad vezetni. A távközlési hálózatokat szintén földkábelbe illetve alépítménybe helyezve földalatti vezetéssel szükséges megépíteni.

Telepítés

Az épületek elhelyezésekor figyelembe kell venni a telek geometriai adottságait, attól indokolatlanul eltérni nem szerencsés. Az utcafronttól túlságosan hátrahúzott épületelhelyezés általában kedvezőtlenül befolyásolja a telekhasználatot, mert a ház mögötti belátástól védett, intim kert területe leszűkül.

Magasság

Az épület magasságának meghatározásakor figyelembe kell venni a szomszédos beépítések magasságát. Közel azonos magasságú épületek emelésével általában könnyebben alakul ki harmonikus utcakép és a szomszédos beépítések benapozása is kedvezőbb lesz.

Emeletráépítés nem védett épület esetében csak a környezetéhez illeszkedő és az épület eredeti karakteréhez igazodó módon lehetséges ott, ahol az emeletráépítéssel érintett épület a szomszédos épületeknél legalább egy szinttel alacsonyabb és a bővítést követően kialakult új homlokzat magassága nem haladja meg az utcakép karakterében meghatározó épületek homlokzatának magasságát.

Tetőhajlásszög, tetőforma

A városrészen a magastetős épületek dominálnak. Új tetőzet az épület környezetéhez illeszkedő módon kerüljön kialakításra.

Homlokzat

Az újonnan épülő épület homlokzati kialakításának meghatározásakor figyelembe kell venni a környező épületek homlokzatképzési jellegzetességeit. A színében, anyaghasználatában túlzottan változatos, vagy a környezetétől elütő új homlokzat megbonthatja az utca- és településkép egységét.

A felújítandó épületek esetében szerencsés megőrizni a homlokzatképzés jellegzetességeit, ha azok környezetükbe illeszkednek. A történeti épületek tagozatának eltávolítása, a nem megfelelő színezés az utcakép jellegének eltűnéséhez, harmóniájának felbomlásához vezethet.

Felújításkor szerencsés az egész épület egy egységként való kezelése, a teljes homlokzat egységes felújítása, függetlenül a tulajdoni hányadoktól.

Anyaghasználat, színek

A városrész épületeinek színvilága változatos, mégis megfigyelhető az összhang a hasonló anyag- és színhasználat tekintetében. A városrészben nem elfogadható a feltűnő és kirívó színhasználat, a rikító színű fémlemez fedés és burkolat.

A védett épületeken, utcákban lehetőség szerint ne változtassuk meg:

- a homlokzati felületképzést;
- a nyílászárók helyét, ritmusát, méretét, formáját, anyagát, tagolását, karakteres vasalatait;
- a vízszintes és függőleges tagozatokat, a lábazatokat, párkányokat, mellvédeket, lizénákat, rizalitokat

Kerítés

A mezővárosi karakterű, átalakuló területeken utcafronti kerítés csak fából, kőből, téglából, betonelemekből, élősövényből, drótfonatból illetve ezen anyagok kombinált felhasználásával létesíthető. Tömör és nem átlátható, vagy nádszövettel való zárás nem elfogadható. Kivételt képeznek ez alól a népi építészet stílusjegyeit hordozó kialakítások.

Telepítés

Az elsődlegesen ipari funkciójú területeken a telepszerű, míg az Aradi út menti gazdasági jellegű területen a szabadon álló beépítési mód a meghatározó. Új épületek építésénél ezért az adott területi egység jellegzetességeit minden esetben figyelembe kell venni.

Magasság

A területen jellemzően a földszintes csarnokjellegű épületek, valamint a XX. század elején épült ipari építmények, illetve az ezekhez kapcsolódó kiszolgáló épületek a meghatározóak. Az ipari park területén, valamint az Aradi út mentén épülő új gazdasági-kereskedelmi létesítményeknél a jövőben is a földszintes, funkcionalista ipari csarnokok megjelenése várható.

Tetőhajlásszög, tetőforma

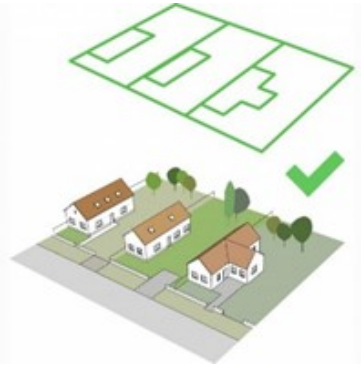
Az ipari-gazdasági terület épületei változatos tetőformát mutatnak. Megtalálható az ipari park területén elsősorban a lapostetős épületek a meghatározóak, míg a többi területrészen a lapostető mellett az alacsony hajlásszögű és magastetős kialakítású épületek is megjelennek. Új épület építésénél minden esetben a környező épületek tetőhajjásszögéhez, tetőformájához javasolt igazodni.

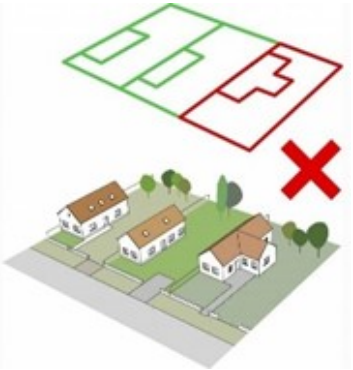
Anyaghasználat, színek

Az épületekre a változatos anyaghasználat jellemző. A régebbi épületek többsége hagyományos falazott téglaarchitektúrával készült. Az újabb épületekre jellemző a fém, az üveg túlnyomó használata, a tisztán funkcionalista tömegalakítás.

Makó „klasszikus” kertvárosára a közel derékszögű tömb-és utcahálózat jellemző. Az utcák is jellemzően egyenes vonalvezetésűek. A kialakult utca- és telekszerkezet megváltoztatása a jövőben sem indokolt. Az új beépítések a meglévő struktúrához igazodnak.

Telepítés

A kertvárosias-falusias lakóterületen az előkert nélküli, oldalhatáron álló beépítés a meghatározó. Ez alól Gerizdes jelent kivételt, ahol az előkertek döntően meghatározzák az utcaképet.

Új épület létesítésekor indokolt a már kialakult helyzethez igazodni.

Magasság

A városrészben eredetileg földszintes házak álltak, később azonban a tetőterek megemelésével és beépítésével, vagy emelet ráépítésével bővítették azokat. Ezt a folyamat megfelelő településképi kontroll mellett még nem okoz városképi problémát. Éppen ezért az épület magasságának meghatározásakor figyelembe kell venni a szomszédos beépítések magasságát. Közel azonos magasságú épületek emelésével általában könnyebben alakul ki harmonikus utcakép és a szomszédos beépítések benapozása is kedvezőbb lesz.

Tetőhajlásszög, tetőforma

A városrészben szinte kizárólagos a magastető alkalmazása. A tetőformák általában egyszerűek, bár újabban egyre több, bonyolultabb formájú tető jelenik meg, amely az adott területen idegenül hat. Az utcavonallal párhuzamos nyeregtetők, az utcavonalra merőleges – az utcavonalon oromfallal megjelenő – nyeregtetők, és a sátortetők vegyesen fordulnak elő. Ez a vegyesség a kertvárosias környezetben a legtöbb helyen nem zavaró. Mindenképpen javasolt azonban átépítésnél, vagy új épület építésénél a környezetben kialakult rendhez történő alkalmazkodás.

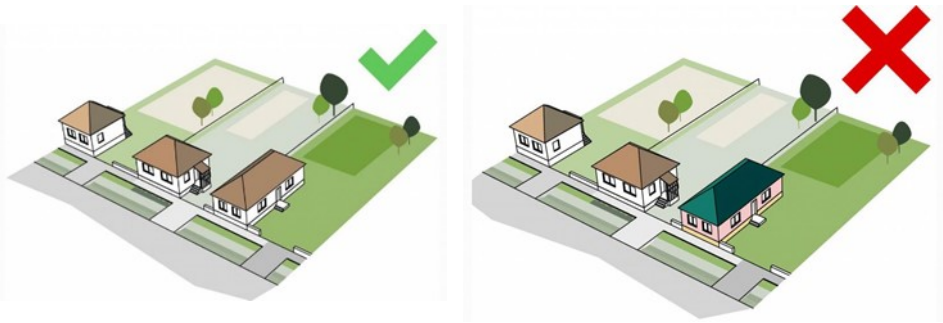
Környezetétől túlzottan elütő anyagú, színhatású, textúrájú tetőhéjazat alkalmazása szintén kedvezőtlenül befolyásolja az utca- és településképet.

Anyaghasználat, színek

A kertvárosias-falusias lakóterület épületeinek színvilága változatos, ugyanakkor a rossz példák ellenére is megfigyelhető az összhang a hasonló anyag- és színhasználat tekintetében. A városrészben nem elfogadható a tetők és homlokzatok feltűnő és környezetéből kirívó színezése, az erős színhasználat (kék, lila, piros, zöld), a rikító színű fémlemez fedések, fémtetők, zsindelyek és burkolatok alkalmazása. A homlokzatok színezésénél a környezethez igazodóan a természetes pasztellszíneket javasolt alkalmazni.

Kerítés

A kerítés az utcaképet alapvetően meghatározza, ezért formájának, anyagának meghatározásakor figyelembe kell venni a terület jellemzőit, a szomszédos telkeken alkalmazott megoldásokat. Az kertvárosias-falusias lakóterületek élhetőségének, megjelenésének egyik alapfeltétele a telkek átláthatósága, ezért ezeken a területen tömör, fémlemez kerítések és kapuzatok, vagy az átláthatóságot gátló megoldások (pl. nádszövet) alkalmazása nem szerencsés. Ez alól kivételt képeznek a népi építészet stílusjegyeit hordozó kialakítások.

Közterületek

A városrész utcáinak keresztmetszeti kialakítására jellemző, hogy az úttest és a járda között viszonylag széles zöldsávok húzódnak. Ennek a keresztmetszeti elrendezésnek a megtartása indokolt és javasolt. Az utak menti zöldterületeket meg kell őrizni, lehetőség szerint a zöld-hiányos utcák esetében ezek kialakításáról gondoskodni szükséges. A zöldsávokban futó nyílt földárkok az utcakép jellegzetességei, ezek megszüntetése (burkolása) nem ajánlott.

Az egykori szőlőhegy beépítése eredetileg falusias-zártkertes jellegű volt. Ez a karakter a kiköltözők számának növekedésével a mai napig fellelhető, azaz a bővülés nem járt az eredeti külterületi dűlőút-rendszer és telekstruktúra megváltozásával.

Telepítés

Meglévő épület átalakításakor a kialakult beépítéshez kell igazodni.

Tetőhajlásszög, tetőforma

Az újonnan épülő épület tömegének meghatározásakor figyelembe kell venni a környező épületek tetőzetének formai jellegzetességeit. A túlzottan mozgalmas, vagy a környező tetőfelületek jellegétől elütő új tetőzet megbonthatja az utca- és településkép egységét.

Környezetétől túlzottan elütő anyagú, színhatású, textúrájú tetőhéjazat alkalmazása általában kedvezőtlenül befolyásolja az utca- és településképet.

Kerítés

A területen kizárólag áttört, vagy zöld-kerítés létesítése ajánlott.

Nyaralóövezetben az épületek építését, meglévőek átalakítását a Nagyvizi mederkezelési terv határozza meg.

Telepítés

A nyaralóövezetben az épületek szabadon álló beépítési móddal helyezhetőek el.

Magasság

A nyaralóövezet építészeti arculatát az egyszerű formavilág és tömegarányok határozzák meg, azaz lehetőség szerint a kis léptékű, a természettel, a kerttel harmonikus kapcsolatot létesítő épületek létesíthetőek.

Tetőhajlásszög, tetőforma

A nyaralóövezetben kizárólag magastetős épületek építhetőek, jellemzően az utca vonalára merőleges iránnyal. Az épületek egyszerűsége érdekében kerülni kell az erőteljes és túlságosan összetett tetőformákat, tetőablak-kialakításokat. Tetőfedésnél javasolt a természetes színek használata. Kerülendő a nem természetes színű cserepek, vagy egyéb anyagú héjazatok (lemezek) alkalmazása.

Anyaghasználat, színek

A bódéépítészetre jellemző szerelt jellegű építőanyagok (OSB lap, polikarbonát, hullámlemezek stb.) és a tobzódó, egymást gyengítő anyagok sokaságának használata kerülendő. Részesítsük előnyben az ártéri hangulattal harmonizáló anyagokat, amelyeket a maguk természetességében, vakolt felületekkel párosítva jelenítsünk meg a homlokzaton. Nem elfogadható a feltűnő és kirívó színhasználat.

Kerítés

A nyaralóövezetben az áttört kerítések javasoltak, a tömör megoldások nem elfogadhatóak. Az áttört kerítések nádfonattal vagy műanyaghálóval való zárása nem megfelelő, a belátást inkább honos növények vagy sövény telepítésével javasolt megakadályozni. A kertkapu illeszkedjen a kerítéshez és az épület kialakításához.

Kertek

Mivel a kertek használata időszakos jellegű, ezért fontos, hogy a helyi speciális adottságokhoz jól alkalmazkodó növényeket válasszunk. Tartózkodjunk a települési karaktertől idegen örökzöldek, tujasorok telepítésétől

Telepítés

Rákos és Bogárzótanya területén a létesíthető építmények elhelyezése, megformálása, anyaghasználata az alföldi táj építési hagyományaira alapozva, a táji adottságokhoz illeszkedve történhet.

A területen csak a környezetébe illeszkedő építészeti kialakítású, földszintes, magastetős lakóépület helyezhető el, lehetőség szerint az alföldi építészet hagyományaiból merítve (hagyományos tömegarányok, homlokzati kialakítások, tetőformák, nyílászárók kialakítása). A túl magas házak nem illeszkednek a településképbe.

Homlokzat, tető

Az épületek homlokzatát a településre jellemző, természetes anyagokkal és színekkel javasolt kialakítani. Tetőhéjazatként elsősorban cserépfedést javasolt alkalmazni. Bitumenzsindely alkalmazása kerülendő.

Természetközeli területek

Védett természeti területeken, Natura 2000 területeken, ökológiai hálózat területén, egyedi tájérték, tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő területeken, térségi jelentőségű tájképvédelmi területeken a kilátás- és rálátásvédelem, valamint a természetközeli állapot megóvása az elsőrendű feladat.

A kunhalmok, a kilátás- és rálátásvédelem érdekében az ilyen területek egységes építészeti karaktere, történeti szerkezete megőrzendő érték.

Külterületi fásítás, erdősítés esetén törekedni kell honos fafajok telepítésé-re, és honos erdőállományok kialakítására.

A területen az ökológiai és természetvédelmi, továbbá a tájképvédelmi érdekekkel összhangban gondoskodni javasolt a természetszerű erdőállományok, gyepterületek megőrzéséről, a tájidegen erdőállományoknak honos erdőtársulásokra való fokozatos cseréjéről.

Szélkerék, szélerőmű, szélerőmű-park, távközlési magasépítmény, adótorony, önálló antennaépítmény, vagy önálló reklámépítmény

- országos és helyi jelentőségű természetvédelmi területeken;
- természeti területeken;
- Natura 2000 területeken;
- kunhalmokon;
- erdőterületeken

nem létesíthető.

Szélerőmű, szélerőmű-park telepítése nem engedélyezhető.

A mezőgazdasági területeken a növénytermesztés, állattenyésztés és az ezekkel közvetlenül kapcsolatos létesítmények kaptak helyet. A gazdasági szempontok mellett a hagyományos és egyedi tájhasználati és természeti értékek megőrzését is figyelembe kell venni

Telepítés

A hagyományos alföldi tanyák, külterületi gazdasági egységek különböző funkciójú terei általában önálló – szabadon álló - épületekben kaptak helyet. A terjengős épülettömegek nem voltak jellemzőek. Utóbbiak alkalmazása legtöbbször tájképi szempontból sem szerencsés.

A szántó és gyep használatú, még beépítetlen külterületi földrészletek beépítése kerülendő. Szerencsés, ha a már beépített telkek környezetére koncentrálódik az új beépülés is.

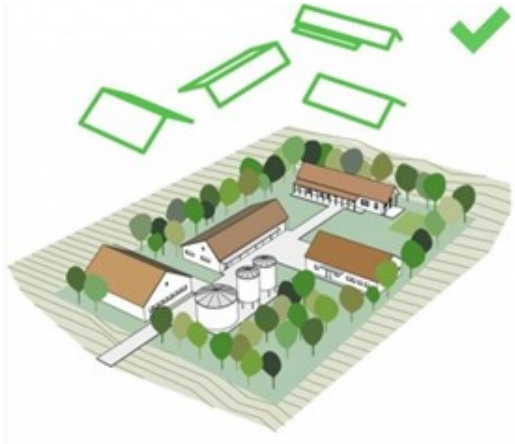

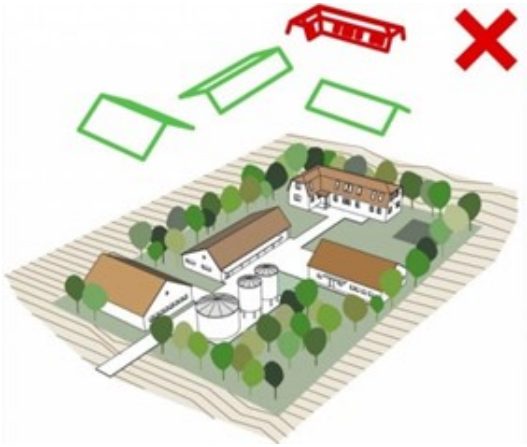

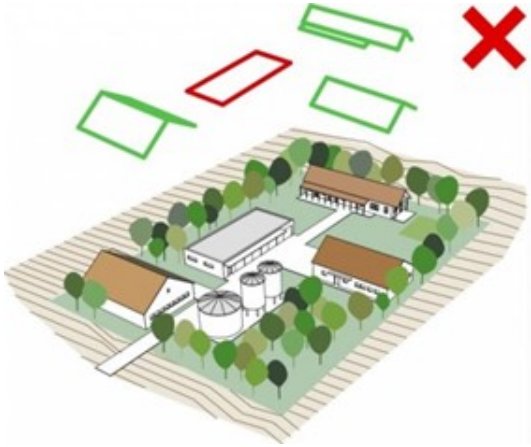
A területen a gyomjellegű, „invazív” fajok visszaszorítása, helyettük az adott területre jellemző őshonos, „zonális” fajok telepítése javasolt.

Tetőhajlásszög, tetőforma

Az épületek leggyakrabban a legegyszerűbb tetőformával (nyeregtető, félnyeregtető) épültek. Az összképet az egyszerű, letisztult épületek adták. Bonyolult, kontyolt tetőidomok, lapostetők egyáltalán nem voltak jellemzőek.

JÓ PÉLDÁK: ÉPÜLETEK, ÉPÍTÉSZETI RÉSZLETEK

Új ház építésekor, vagy meglévő átalakításkor az épület tömegalakítása településképi szempontból is kiemelkedő szereppel bír.

A kórház épülete kialakításával, anyaghasználatával illeszkedik környezetéhez, mégis dinamikát kölcsönöz neki. Az épület mozgalmasságát nem a tömeg burjánzása, hanem egyszerű tömegek, a nyílások dinamikus rendszere adja.

Hasonló elveket követ a Szent Gellért Diákotthon épülete is, ahol a nyílászárók emeletenkénti szimmetriája, anyaghasználata, a főhomlokzat kialakítása egyediséget és összhangot kölcsönöz.

Az Arany János utcai lakóház egy korábbi „kőporos” homlokzati átalakítás után újult meg. A korszerű és tartós anyaghasználattal sikerült visszaadni az épület eredeti hangulatát. A mai kornak megfelelő architektúrával új minőséget hoztak létre úgy, hogy az épület eredeti arányait, kialakítását megtartották.

Makón az új épületek építése mellett kiemelt fontosságot élvez a meglévő lakóházak értékmegőrző felújítása, különösen a történeti belvárosban, az utcaképi védelem alatt álló területeken vagy a mezővárosi karakterű, átalakuló területeken.

A bemutatott épületek példaértékűen őrizték meg a homlokzati díszeket, a tömegarányt, és a nyílászárók anyagválasztásánál is igyekeztek az eredeti hatást megőrizni.

Mint sok más alföldi településen, a homlokzatképzés anyaga Makón is legtöbbször a vakolat és a látszó faszerkezet volt. Igen ritka, legfeljebb az épületrészleteknél (könyöklők, párkányok, stb.) alkalmaztak téglát.

A korábbi épületeken megjelennek a népi építészet formajegyei is. A házak díszítése mértéktartó, főleg a nyíláskeretezésekre, az oromzat deszkázatának és a faszerkezetek fűrészelt díszítéseire korlátozódik. Az emberi lépték, a nyílások és tömör falak, a világos és sötét felületek kiegyensúlyozottsága a szerkezet és a funkció tökéletes összhangját teremti meg.

Makón már a XIX. században általánosnak tekinthető az utcai homlokzaton a két ablak, sőt a latin kereszt alakú osztással a felső ablak kialakítása is. Csak a XX. században terjed el az egytokos ablak, illetve a külső ablakok befelé nyílása. Ezt megelőzően azonos méretű volt a külső és belső ablak, csak a vasalásban mutatkozott eltérés. A XIX. században a zsalugáteres ablak is igen általános lehetett.

Felújításnál vegyük figyelembe, hogy ma már lehetőség nyílik az eredeti, hagyományos kialakítású és osztású ablakok hőszigetelt üvegezésű, korszerű legyártására! Lehetőleg válasszunk fa (fa mintázatú egyéb) anyagú nyílászárókat és redőnyöket.

Kapuk

Az épületek tömegén túl az egyik legmarkánsabban jelentkező motívum épületeink homlokzatán a kapuzat.

A polgári ízlés terjedésével elterjedt a falszélességet teljesen beborító bélléses ácstokos ajtó. Ennek nyílószárnya már üvegajtó, a tartozékok /bevésős zár, rézkilincs, cimmer, pánt/ gyári készítésűek.

Dózsa 14

15/A

A kerítések az utcaképek legfontosabb épített kiegészítő elemei, amelyek fontos térformáló szereppel is bírnak. Igényes építészeti kialakításukkal sokszor az épületekkel egyenrangúvá válhatnak.

A XIX. század végén jelent meg a nagygazda házaknál a téglából falazott kőkerítés.

JÓ PÉLDÁK: SAJÁTOS ÉPÍTMÉNYFAJTÁK

Az utcaképhez a hirdetőtáblák, reklámfelületek, cégérek is ugyanúgy hozzátartoznak, mint az épületek vagy a növényzet, éppen ezért azokat az épület stílusához, az egységes környezethez illeszkedően kell elhelyezni.

Szent Gellért Borház
és
Vendégfogadó

Napelem, napkollektor

Magyarországon is egyre elterjedtebb a napenergia felhasználása. Napelem, napkollektor esetében a technológia adott, a napelemek, napkollektorok kinézetén esztétikailag nem lehet javítani, azonban a tetőkre való felhelyezésnél az esztétikai megjelenésre már oda kell figyelni több szempontból is.

Ezeket a berendezéseket az utcakép védelmében az utcafronttól a lehető legtávolabb, például a hátsókerti tetőfelületen célszerű elhelyezni. Érdemes a paneleket egy tömbben tartani, a lépcsőzés és az ugráló vonalvezetés megbontja a tető egységes, nyugodt látványát.

Elhelyezésük csak oromzatos magastetőn, és kizárólag a tetősíkban maradva kívánatos, ne döntsük meg semmilyen irányban.

Az utcai homlokzatra ne helyezzünk parabolaantennát, légkondicionáló berendezés külső egységét, illetve ha lehet parapet-konvektort se. Ezek mind megbontják a homlokzat egységét, még akkor is, ha egy szépen felújított épületről beszélünk. Ezek kerüljenek a ház hátsókert felé néző falfelületére.

A riasztóberendezésről is külön szót kell ejteni. A riasztó külső egysége a legszebb homlokzat látványát is meg tudja bontani. Nem javasolt a berendezést a főhomlokzat közepére helyezni, hanem esztétikusabb és településképileg is szerencsésebb hely az oldalhomlokzat, esetleg egy takart hely, hiszen a legtöbb esetben nem a fény, hanem a hangjelzés és a biztonsági szolgálathoz való közvetlen kapcsolat a lényeges a riasztás folyamatában.

IMPRESSZUM

Készítette:

Makó Város Önkormányzata (6900Makó, Széchenyi tér 22.)
Farkas Éva Erzsébet – polgármester
Csernyus Lőrinc – városi főépítész

Terra Stúdió Kft. (1034 Budapest, Szomolnok utca 14.)
Dr. Kukely György,
Rácz Andrea

Szöveg:

Farkas Éva Erzsébet, Csernyus Lőrinc, dr. Kukely György, Rácz Andrea

Felhasznált irodalom:

- Blazovich László (szerk): Makó története kezdetektől 1849-ig. In: Makó monográfiája 4. Makó, 1993. *http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Mako_monografia_sorozat/index_4.htm*
- Makó építészeti emlékei *http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Mako/pages/html/Mako1.html*
- Nagy Júlia: A makói tanyai iskolák története. In: A Makói Múzeum Füzetei. Makó, 1983. *https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_CSON_MMF_031/?pg=0&layout=s*
- Szabó Ferenc (szerk): Makó története 1849-1920-ig. In: Makó monográfiája 5. Makó, 2002.
- Tipity János – Tóth Ferenc: Régi makói házak. In: A Makói Múzeum Füzetei. Makó, 1992. *https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_CSON_MMF_074/?pg=0&layout=s*
- Tóth Ferenc (szek.): Makó néprajza. In: Makó monográfiája 3. Makó, 2008. *http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Mako_monografia_sorozat/index_3.htm*
- Tóth Ferenc (szerk): Makó története 1920-tól 1944-ig. In: Makó monográfiája 6. Makó, 2004. *http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Mako_monografia_sorozat/index_6.htm*
- Tóth Ferenc: A makói ház. In: A Makói Múzeum Füzetei. Makó, 1982. *https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_CSON_MMF_030/?pg=0&layout=s*
- Tóth Ferenc: Makó településtörténeti vázlata. In: A Makói Múzeum Füzetei. Makó, 1974. *https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_CSON_MMF_014/?pg=1&layout=s*
- Tóth Ferenc: Makói temetők. In: A Makói Múzeum Füzetei. Makó, 1996. *https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_CSON_MMF_083/?pg=0&layout=s*

További források:

fortepan.hu
kozterkep.hu
mako.hu
mapire.eu
muemlekem.hu
wikipedia.hu

Fotó:

Makó Város Önkormányzata
József Attila Múzeum
Karsai Ildikó
Terra Stúdió Kft.
mapire.eu

Építészeti útmutató ábrái:

Lechner Tudásközpont Területi, Építészeti és Informatikai Nonprofit Kft.

